

GRUNDLAGD 1876 AV C. G. ESTLANDER

2026

ISSN 0015-248X (print)
ISSN 2670-2541 (online)

KULTUR EKONOMI POLITIK

Redaktion

Ann-Charlotte Palmgren, Ansvarig chefredaktör
Lina Metsämäki, Redaktionssekreterare

Redaktionsråd

Pia Maria Ahlbäck
Martina Björklund
Andreas Häger
Edvard Johansson
Nina Kivinen
Kristina Malmio
Björn Vikström
Mats Wickström
Mia Åkerfelt

Utgivare

Föreningen Granskaren r.f. Åbo
Ordförande Jutta Ahlbeck
Carina Gräsbeck
Margrét Halldórsdóttir
Eetu Kejonen
Jonas Lagerström
Nina Nyman
Lina Metsämäki
Ann-Charlotte Palmgren

Formgivning

CheckPoint Oy

Tryckning

Oy Nord Print Ab

Kontakt

Redaktionen: finsktidskrift@abo.fi
Prenumerationer: pren-finsktid@abo.fi

Mer om oss

www.finsktidskrift.fi
Instruktioner för skribenter:
www.finsktidskrift.fi/medverka/for-skribenter/
Om prenumerationer: www.finsktidskrift.fi/prenumerera/

Bidragsgivare

Svenska Litteratursällskapet i Finland, Stiftelsen för Åbo Akademi,
Svenska Kulturfonden, Amos Andersons fond, Stiftelsen Emilie
och Rudolf Gesellius fond för filantropiska och kulturella ändamål,
William Thurings Stiftelse, Kommerce-rådet Otto A. Malms
Donationsfond, Waldemar von Frenckells stiftelse.

Innehåll 1/2026

<i>Chefredaktör Ann-Charlotte Palmgren</i> Barnen och hundrafemtioåringen. Ett temanummer som start på jubileumsåret	5
--	---

Essäer om barn

<i>Fanny Hatunpää</i> 1,26 barn – föräldraskap i samtidens skugga	11
<i>Tanja Joelsson</i> Mot verkligt barnorienterade samhällen – med bilsamhällets ruiner i backspegeln	23
<i>Sofia Jusslin</i> Kroppsligt språklärande genom dans med och för barn och unga	37
<i>Joel Löw</i> När världen blev ung: Ungas internationella mobilisering och framtidsskapande under kalla kriget	49

Vinnaressä i Hans Ruin-tävlingen 2025

<i>Niclas Hell</i> Mormors klocka – socialt, materiellt och idéhistoriskt arv	61
--	----

Granskaren

<i>Jonas Ahlskog</i> Pedagogik som frigörelse	71
<i>Ann-Charlotte Palmgren</i> Pandemitid och unga vuxnas liv	75
<i>Johannes Westberg</i> Ett viktigt bidrag till barndomens, barnsomsorgens och utbildningens gemensamma historia	78

Barnen och hundrafemtioåringen. Ett temanummer som start på jubileumsåret

Tid är något som kan mätas, släpa sig fram och rusa i väg. Många forskare menar att temporalitet är konstruerat, vilket betyder att tid formas och upprätthålls genom sociala, kulturella och politiska processer. Snarare än en enkel, linjär kronologi kan tid dessutom förstås som multidimensionell, där olika tidsflöden samexisterar och påverkar varandra. Sociologen Hartmut Rosa menar att historiska, kulturella, biologiska och teknologiska tider rör sig i olika tempo och i olika riktningar, och ibland kommer de i konflikt med varandra.

Det här numret är speciellt på flera sätt. I år fyller *Finsk Tidskrift* 150 år. Tidskriften är Nordens äldsta fortfarande utkomna kulturtidskrift. Utan alla läsare, skribenter och redaktioner under de senaste hundrafemtio åren hade vi inte funnits idag. Det har krävts omsorgstid, uthållighet och lästid. För tillfället arbetar redaktionen med att starta tidskriftens sida på portalen journal.fi. Portalen är en tjänst för redigering och publicering av vetenskapliga tidskrifter som upprätthålls av Vetenskapliga samfundens delegation och i portalen finns för närvarande omkring 150 finländska vetenskapliga tidskrifter och årsböcker. Sedan *Finsk Tidskrift* grundades är den inte endast en kulturtidskrift utan även en tidskrift som publicerar kollegialt granskade artiklar på svenska. Jubileumsåret är ett år då inte endast fysiska exemplar av tidskriften utkommer, dessutom ska de kollegialt granskade artiklarna publiceras utan fördröjning på journal.fi och resten av numret görs tillgängligt ett halvår senare. Så

småningom flyttar vi även skribenternas inskickning av texter till redaktionen till portalen. 150 år är tillräckligt länge för att rymma flera generationer i tidskriftens historia, men även tillräckligt kort för att tidskriften fortfarande är formbar. Fortsättningsvis vill redaktionen ge tid för läsning och eftertanke. För att återgå till Rosas tanke om temporalitet lever tidskriften och redaktionen i flera tempon som konkurrerar med varandra. Årets första nummer ska publiceras, samtidigt som vi planerar utgivningen för årets sista nummer. Vi lever i stunden och får ta del av essäer om barn, samtidigt som vi arbetar för att ge tidskriften framtida förutsättningar. En hundarfemtioåring möter barn och har själv varit ung en gång i tiden. Kanske *Finsk Tidskrift* fortfarande är en ung tidskrift? Det är endast något som kan besvaras i framtiden när vi kan blicka tillbaka till år 2026.

Numret är dessutom som en dröm för mig, inte endast som chefredaktör för *Finsk Tidskrift* som råkar infalla med jubileumsåret, utan även som forskare intresserad av kritiska tidsstudier och barn- och ungdomskultur. Årets första nummer har barn som tema och baserar sig på fjolårets kulturseminarium arrangerat av föreningen Granskaren, utgivare av *Finsk Tidskrift*. I likhet med tidskriften är barn kunskapsbärare. Barn inte bara som dem som ska ta över, utan som dem som redan är här och omformar världen.

Alla föredragshållare under seminariet har omarbetat sitt föredrag till en essä som publiceras här. Dessutom innehåller numret andra essäer som även berör barn. Essäerna berör barn från flera olika perspektiv och är skrivna av forskare från flera discipliner. Pärm bilden är ritad av Lo Nyman, tio år, som gör en pärm bild om barn.

Sektionen med essäer om barn inleds med en essä av sociologen Fanny Hatunpää. Essän utgår både från egna erfarenheter av att bli förälder för första gången, samt forskning om föräldrarollen, traditioner kring födsel och befolkningstillväxten. Hur kan de första timmarna och veckorna efter att bli föräldrar se ut? Varför ser befolkningstillväxten i Finland ut som den gör? Dessa är några frågor som tangeras i essän. Dessutom blir vi introducerade till traditioner så som rotinat, bantåna, nipibulla, tåmis, baby shower och varpajaiset. Essän visar även hur dessa traditioner är kopplade till kön och den könade föräldrarollen, men även hur de förändrats

under tidens gång. Hatunpää visar, stödd på befintlig forskning, att mödrar i länder med höga jämställdhetssiffror rapporterar mer utbrändhet. Faderns roll bekräftas av tankar om att han endast behöver hjälpa till en aning i hemmet eller vakta barnen ibland.

Den andra essän är skriven av barn- och ungdomsforskaren Tanja Joelsson. I essän diskuterar Joelsson barns plats i samhällsväven och ett flertal rumsligheter. Både välbärgade och territoriellt stigmatiserade områden representeras i de rumsligheter som diskuteras. Mera specifikt är fokus i essän på bostäder, grannskap, bostadsområden, samt särskilt lekplatser och lekutrymmen. Joelsson tar avstamp i 1940-talet till 1980-talet för att säga något om samtiden. Det här är en tid då privatbilismen och hypermassbilismen får genomslag och urbana rum planeras utgående från bilen. Syftet med essän är att visa på vikten av en visionär och radikal politik och planering kring boende och mobilitet, vilken bottnar i fördjupad vetenskaplig kunskap om barns, ungas och föräldrars villkor och vardagsliv. Joelsson konstaterar bland annat att den samtida oron kring barns fysiska och psykiska hälsa i den rika västvärlden sällan kopplas till de historiska och nuvarande planeringsidealen där bilens och bilistens framkomlighet premierats. Arbetet med barnvänlighet i deras vardagliga levnadsmiljöer behöver bli djupare och bilen som utgångspunkt i politiska beslut och planering behöver problematiseras och ifrågasättas.

Den tredje essän är skriven av pedagogen Sofia Jusslin och vi får en inblick i undervisningen i språkämnerna. Utbildningsnivåerna sträcker sig från förskola till lärarutbildningen. I likhet med Joelssons essä, baserar sig Jusslins essä på omfattande utförd forskning. Jusslin skriver utgående från sin forskning och sina erfarenheter av kroppsligt språklärande genom dans. Utgångspunkten är att forska *med* och *för* barn och unga, snarare än *på* och *om* barn och unga. Dessutom handlar det om hur undervisningen kan göras på nya sätt i mångprofessionella team där forskare, lärare och konstnärer samarbetar. Essän introducerar läsaren till begreppen språklärande och dans, diskuterar betydelsen av barn och ungas röster, tankar och handlingar i forskning och visar på nya sätt att närma sig och genomföra språkundervisning. Ett av dessa nya sätt som Jusslin diskuterar är arbete med koreografier som kombinerar språk och dans. I undervisningstillfället där ett sådant arbetssätt

tillämpas är eleverna inte enbart mottagare av undervisning, utan aktörer som påverkar hur undervisningen sker och formas.

Den fjärde och avslutande essän i sektionen om barn är skriven av Joel Löw, lektor vid Tema Barn. Denna essä berör barn och ungdomars aktörskap, internationella mobilisering och framtidsskapande under kalla kriget. Essän bygger på arkivmaterial och baserar sig på pågående forskning. Löws essä fokuserar på svenska ungdomar genom det politiskt breda paraplyorganet Sveriges Ungdomsorganisationers Landsråd. Organets syfte var att främja samarbete och bygga broar i en värld präglad av ideologisk polarisering mellan öst och väst. I essän diskuterar och visar Löw hur det arbete som gjorde inom Sveriges Ungdomsorganisationers Landsråd inte kan reduceras till ren instrumentalisering eller kan förstås som autonom opposition. I stället utvecklade paraplyorganet en praktik som låg mellan civilsamhället och internationell politik, samt skapade relationer, nätverk och politiska föreställningar trots begränsad formell makt.

En tredje anledning till att numret är speciellt är att vinnarbidraget i Hans Ruin-essätävling år 2025 ingår i numret. Essätävlingen ordnas vart tredje år för att uppmärksamma essäistik, till Hans Ruins minne. År 2025 deltog sammanlagt rekordmånga 544 essäister. De tre pristagarna publiceras i finlandssvenska tidskrifter och de får själv välja i vilken tidskrift deras essä publiceras. Vinnaren Niclas Hell har valt att publicera sin essä i *Finsk Tidskrift*, till vår stora glädje. Rita Paqvalén, domare efter att ett råd valt ut ett 60-tal essäer, skriver i sin motivering:

I sin inspirerande och välbyggda essä för Niclas Hell läsaren in i klockornas och urverkens historia med avstamp i ett av de väggur hans mormors far tillverkat i Österbotten under 1930- och 1940-talen. I Hells essä varvas familjehistorien med den västerländska och sovjetiska (klock)historien och han reflekterar över tidens och klockans relation till klass, klassresor, religion och samhällets utveckling – samt även över motståndet mot klockans tyranni. Essän pendlar i tid och rum från det lilla till det stora, från det privata till det allmänna och läsaren ledsagas genom klockans historia av en ständigt närvarande berättare. Niclas Hells essä är ett vackert exempel på hur man med essäns medel och en stark egen röst både kan både beröra sin läsare och ge hen ny kunskap.

Essän är synnerligen passande i det här numret av Finsk Tidskrift eftersom den personliga, materiella och affektiva tiden skildras i essän, och dessutom ingår ett barnperspektiv.

Jag vågar påstå att samtliga texter, både essäer och recensioner, är skrivna för att dröjas vid, läsas om, diskuteras och delas mellan generationer. Alla tre recensioner berör dessutom barn och unga på något sätt.

Med detta nummer önskar redaktionen ett fint jubileumsår till alla läsare.

Ann-Charlotte Palmgren
Åbo, 28.1.2026

*Essäer om barn***1,26 barn – föräldraskap i samtidens skugga**

Fanny Hatunpää

Efter 32 år, tre examina och några år i arbetslivet har jag äntligen bidragit till befolkningstillväxten genom att föda ett barn. Trots denna bragd är jag bara halvvägs kommen; ur samhällsekonomisk synvinkel borde jag helst producera ytterligare en skattebetalare, kanske två, och det hellre förr än senare.

Födelsetalet i Finland är lägre än någonsin, det är inte ens ett och ett halvt barn per kvinna. Larsmo med en siffra på 3,61 samt en samling små kommuner är relativt ensamma med sina strån till befolkningsstacken, som står på ända (Statistikcentralen 2024). Jag är sen till kalaset och bidrar därmed närmast med att knuffa upp medelåldern för förstföderskor ett snäpp till.

Vad är det jag och resten av millennialerna gjort i alla dessa år när vi inte skaffat barn? Tja, vi har haft ångest, försvunnit in i våra telefoner, marginaliserats och polariserats, balanserat på en allt osäkrare arbetsmarknad och försökt slutföra studier under allt större press (APA 2023; Janicke-Bowles et al. 2018). Vi har försökt betala av studielån som skulle vara det billigaste lånet *någonsin*

samtidigt som nästan alla examina fallit offer för inflation på arbetsmarknaden (Hobbes 2024). Tidigare generationers råd om att modigt ta sig till arbetsplatsen, presentera sig för chefen och skaka hand ordentligt möts av en verklighet där en väktare vänligt men bestämt ber dig avlägsna dig från området där du inte har något att göra och säger att du kan fylla i en ansökan på företagets nätsida – precis som trehundra andra gjort redan igår.

Allt ensammare navigerar vi genom ett samhälle som ter sig allt hårdare, kallare och mer individualistiskt i en (väst)värld som cirklar runt tre samtalsämnen: klimatförändring, krig och recession. I deras skugga blir familjebildning antingen själviskt, farligt eller dumt.

Vimmelkantiga av trötthet kommer vi hem från sjukhuset på valborgsmässoafton. Plötsligt är vi tre: två nyfödda, blekgråa föräldrar och en nyfödd son som hade så bråttom till världen att han blivit gul. En glaskupa av förundran har lagt sig över oss. Utanför firar alla andra arbetarrörelsernas internationella högtidsdag, våren och ljuset. Partymyrorna känns avlägsna och främmande, deras ljud är dämpat mummel utanför kupan. Vi har förändrat hela världen, de bara inte vet det.

Under de följande veckorna åker vi in och ut på sjukhuset för vård och jag är innerligt tacksam för vårt skattesystem. Minst lika tacksam är jag för vårt nätverk av familj och vänner. Finländska föräldrar hör till de mest utmattade i världen. Ny forskning påvisar att ju mer individualistisk en kultur är, desto mer utmattade är föräldrarna (Roskam et al. 2021). Samtidigt undrar jag över hur lite det talas om sömnens betydelse. När jag äntligen får sova efter att ha vakat i fyrtiosex timmar – under vilka jag genomgått mitt livs i särklass tyngsta fysiska prestation – väcks jag tre timmar senare av en skötare. Barnet ska väckas och ammas. Vi försöker utan resultat i en halv timme. Jag har ingen mjölk. Barnet får flaska. Vi lägger oss igen. Två och en halv timme senare väcks jag. Barnet ska ammas. Mjölken kommer inte, så pumpen hämtas. Och så håller vi på, dag ut och dag in. I augusti får jag lov från rådgivningen att sluta försöka. Då har jag försökt riva mjölk ur mig i tre och en halv månad och som mest producerat hälften av vad babyn skulle behöva. Vi har inte haft en enda lyckad amning och jag är redo att köra över pumpen med en stridsvagn.

Vi fuskar. Vi ber om hjälp, vi skarvar och varvar ner. Bland alla råd vi får är det svårt att vaska fram vad som är relevant på riktigt när sanningen är att vi är så trötta att vi kommer hem från affären med en burk mjölk och ställer den i skohyllan, där vi hittar den följande dag. Jag gråter okontrollerat när jag inte lyckas torka nappflaskorna. Och när babyn börjar gråta, gråter hans far. Men barnets farmor handlar åt oss. Farfar hämtar blöjor. Morfar bär den nyfödda tills magknipet lättar. Mormor lagar mat och sover med babyn på golvet för att jag och barnets far ska få sova. Vi är lyckligt lottade som har en hel tidigare generation som hjälp.

Mor och blivande skattebetalare, 48 timmar gammal. Bild ur Fanny Hatunpääs familjealbum. Foto: Annika Rentola

Rotinat (på finska) är en karelsk tradition. Namnet baserar sig på ryskans *rodiny*, som syftar till barnsäng och födsel. *Rotinat* består av mat, ofta ugnsbakad, som hämtas till barnsängskvinnans hem. Traditionellt inleddes bakandet genast då man såg bastun värmas mitt på dagen hos den havande, för det var en hedersfråga att stå först på tröskeln hos den nyblivna modern med ett urval rykande varma bröd och kakor. Således slapp den nyförlösta kvinnan ställa sig upp och baka för familjen och gästerna, och kunde i stället koncentrera sig på att vila och amma (Museiverket 2022.)

Rotinat har förekommit främst i Karelen och östra Finland, men fenomenet har andra namn i andra delar av landet, både på finska och svenska. På svenska talas det om att fira barnsängskalas eller dricka barntårna, som är en variant av att dricka barnfot, som i sin tur har sina rötter i lågtyskans *kind(e)sfoot* (på svenska barnföda), som misstolkats som *Kinderfuß* (på svenska barnfot). Barnfoten har sin motsvarighet i finskans *varpajaiset*, festlighet med mat och dryck till den nyföddes ära (Slotte 1996.)

De dialektala uttrycken för barnsängskalas i Svensktalande är talrika: I Terjärv har gäster fått *båntåna*, i Kronoby har barnsängskvinnan fått *nipibulla*. Annanstans har det setts till att *morokorgen* och *barnsängsgröt* levereras till rätt adress. Östnyländska *tåmis* har sina rötter i finskans *tuomisia* (på svenska ungefär ”det man kommer med”), och *pirtis* i Jeppo kan spåras till finskans *pirtti*, pörte (Ekrem 2009.)

Peter Slotte (1996) nämner två grundorsaker till att barnsängskalas firas: å ena sidan kan traditionen tolkas som konkret hjälp då hemmets kokerska är ur spel. Å andra sidan har kvinnan ansetts vara oren mellan födseln och kyrktagningen och har därmed inte fått ”förorena” familjens mat genom att röra den. Bägge synsätt belyser den obekväma sanning som präglat familjebildande i otaliga kulturer och tider: samtidigt som kvinnan är outhärdlig för allas fortplantning och överlevnad har hon stått under andras kontroll – männens, kyrkans, statens, andra kvinnors, systemets.

I romanen *Med havet som granne* visar författaren Anni Blomqvist (1969) hur stränga reglerna kunde vara i skärgårdssamhället. När Maja fött sitt första barn ute på Stormskäret är hon på grund av vädret tvungen att vänta med att visa sig i kyrkan. Hon vändas över att prästen ska vara arg på henne för att det dröjt så länge mellan barnafödande och kyrkogång. När hon äntligen kommer i väg möter hon bekanta. Glad sträcker hon handen till Södergård Maja Greta, som inte svarar på gesten, utan säger: ”De är okristligt att du går oren ännu efter barnsörden. Om jag vill kan jag slå ihjäl dej på fläcken å int få någi straff för de” (Blomqvist 1969, 192).

Man behöver inte skrpa mycket på vår tids yta för att avslöja att dessa dammiga föreställningar om kvinnans roll i själva verket inte alls är dammiga, utan ställvis glänsar välpolerade: till den oroväckande populära Andrew Tates porlande källa av misogyni

hittar alldeles för många män och pojkar på internet (Toivonen 2025). Förenta staterna idkar allt värdekonserverare politik, där kvinnor tas ifrån självbestämmanderätten över sina kroppar (Honderich 2024). I Afghanistan löper de maktavande talibanerna amok i sin iver att separera kvinnor från utbildning, samhällsliv och grundläggande mänskliga rättigheter (Penn 2024). Och år 2024 var Finland det våldsamaste landet för kvinnor inom den Europeiska unionen (FRA 2024).

Samtidigt har många aspekter i kvinnans liv förbättrats avsevärt, för visst finns det fördelar med att få rösta, ha kontroll över sin egendom och kunna välja att arbeta utanför hemmet (denna sistnämnda valfrihet har till och med gjort en helomvändning; få har råd att välja att *inte* arbeta utanför hemmet). Ändå gör kvinnor uppskattningsvis tre fjärdedelar av allt obetalt omsorgs- och hushållsarbete i hemmen (WHO 2024). Hushållsarbetet har traditionellt fallit på den som stannat – nej, *arbetat* – hemma med barnen. Det var på den tiden när en persons lön räckte till att försörja en familj med fyra barn. Under 2020-talet har lönerna inte stigit i takt med den ökande inflationen, och en finländsk familj får mindre mat, el, vatten och andra förnödenheter för sina pengar än på femton år (Valkama 2024).

Där barnsängskalasen fallit i glömska har den amerikanska (konsumtions)festen *baby shower* blivit så vanlig att unga kvinnor ofta både deltar i och ordnar sådana flera gånger om året (detta infaller vanligen efter den där åldern när man först gästade tre bröllop per sommar). Babyshowern är en moderskapsritual där estetik, gåvor och lekar i kombination med graviditetsvänlig festmat utgör grunden för firandet av den blivande modern och hennes ofödda barn.

Babyshowern har en helt annan karaktär än barnsängskalasen, även om grundtanken – att stötta eller uppvakta den blivande modern – är densamma. Den största skillnaden är fokus: på babyshowern firas modern som på ett födelsedagskalas. Presenterna består ofta av blöjor och allehanda attiraljer för livet med en nyfödd samt möjligen något för modern att skämma bort sig med (Esselström och Skagersten-Ström 2019).

Marcelle Kosman (2015) kritiserar babyshowern för att vara en patriarkal konsumtionsfest där även barnlösa kvinnor tvingas in i en performans som bygger på den sociala normen att moderskap

är något eftersträfvansvärt som fullbordar en kvinna och permanent förvandlar henne till en asexuell, icke längre ung varelse vars samhällseliga värde primärt bestäms genom just moderskapet. Festen blir en ritual där både bekantskapskretsens mödrar och barnlösa kvinnor bjuds in till en kvinnlighetsföljetong där alla väntar sin tur: När ska jag firas, när blir jag *äntligen* mamma?

Kosmans kritik riktar sig till en typ av fest jag delvis inte känner igen, eftersom babyshowers i min egen bekantskapskrets har haft ett annorlunda fokus. Det är möjligt att festen har ändrat karaktär på tio år, eller också kan den ha olika drag i olika kulturskretsar. Jag har haft den goda turen att ha en bekantskapskrets som tolkat babyshowern annorlunda. Det intryck jag har av finska och finlandssvenska babyshowers är att festen är en övergångsrit där kvinnans värde erkänns, ja, i moderskapet, men framför allt uppvaktas hon för det jobb hon redan gjort och den arbetsamma framtid som stundar. I tillägg till gåvorna lovar gästerna modern konkret stöd under barnsängstiden, och de som redan har barn delar med sig av sina bästa tips.

I motsats till babyshowern har finskans *varpajaiset* blivit männens fest trots att det från början var kvinnorna som söp (inte minst den födande mamman som var i akut behov av smärtlindring). De blivande papporna, uteslutna från babyshowern på grund av sitt kön, festar numera oftare med att dricka barntår. Männens fest handlar vanligtvis inte om lekar, presenter, matlagning eller dekorationer. Nej, männens fest firar den nyfödda; jobbet är gjort, manligheten manifesterad. Priset är att "en sista gång" få festa med polarna, dricka sig full och röka en symbolisk cigarr (Brockman 2002).

Pappornas barnsängstår har ändå delvis övergått från dimmiga suppgillen till stödgruppsliknande möten, där bekantskapskretsens pappor delar med sig av sina erfarenheter och de barnlösa frågar, lyssnar och talar om sina känslor inför faderskapet – något som ter sig unikt då man begrundar hur lite män under historiens gång uppmuntrats till att tala om sina känslor. Att ta en konjak eller möjligen röka en cigarr kan fortfarande höra till (Brockman 2002). Den nyblivne fadern kanske får en nyttig bok om spädbarnsvård i present, men samtidigt luktar det lite unket att på 2020-talet få en pappamannual. Detsamma gäller barnkläder med påklädningsin-

struktioner för pappa samt skämt om att fadern är familjens äldsta barn.

Trots att jämställdheten i såväl finländska familjer som annanstans förbättrats under de senaste årtiondena har framstegen inte nått föräldraskapet i samma takt (FN 2024, Roskam et al. 2021). Tvärtom rapporterar mödrar *mer* utbrändhet i länder som annars kan stoltsera med höga jämställdhetssiffror (Roskam et al. 2022). Och genom att återigen skrapa alldeles lite på nutidsytan ser vi klart och tydligt hur dammiga föreställningarna om faderns roll kan vara 2026. Uppfattningar som att det räcker att vara lagom intresserad av barnets liv för att ungefär veta lite var man rör sig eller att barnen nog växer upp utan att man aktivt uppfostrar dem (Lipasti 2024) cementerar faderns roll som en som bara hjälper till en aning hemma och kan vakta ungarna ibland, som om han inte vore en aktiv och fullvärdig vuxen i familjen.

Uppfattad samhällelig press på föräldrarollen har stor betydelse för föräldrarnas mående. Finländska föräldrar anser själva att en god förälder är kärleksfull, har gott tålamod och håller tillräcklig disciplin. Samtidigt upplever de ändå att samhället förväntar sig perfektion: de ideala föräldrarna är osjälviska, välutbildade och karriärinriktade, välbärgade, hushållande, effektiva och till och med *allsmäktiga* (Halonen et al. 2021). En fasansfull, blänkande kuliss att spegla sitt eget föräldraskap mot. Det är ingen som har skapat den perfekta förälderns kuliss, men den upprätthålls aktivt och tämligen osynligt i nätverket – djungeln! – av råd. Råden är naturligtvis välmenande. Tanken är ju att barnet ska hållas vid liv och gärna ha det bra också. Ha det *bäst*, helst. Och det är just där vardagen börjar skeva.

Att våra nätter gått sönder har många orsaker. Dels är barnet hungrigt för jännan, dels utvecklas han så fort att sömnen blir orolig. Under det långa år som sömnbristen håller oss i sitt järngrepp blir jag bara tröttare av alla råd och frågor. De som delar med sig menar väl, men bygger samtidigt upp föräldraskapets självhjälpskultur. Tipsen och råden är oändliga, och inget av dem godkänner att vår son kanske bara, ja, är en orolig sovare. Vi bara gör fel. Vi låter honom sova för mycket på dagen. Nej, för lite. Men för ofta, ändå. Vi nattar honom med fel ljud, fel rörelser, fel tid. Och han saknar beröring – nej förresten, så mycket som han

sitter i famnen behöver han mer självständighet, så han inte blir bortskämd. Jag och baby'n samsover, vilket verkar godkännas under de första månaderna. Sedan börjar frågorna: "Sover han *fortfarande* bredvid dig?". Tre gånger försöker vi inleda sömnskola för att vänja baby'n vid egen säng. Varje gång är det lika omöjligt och hemskt för alla, och varje gång får barnet av någon gudarnas nyck förkylning efter några nätter och så tvingas vi avsluta.

Vi gör vårt bästa, för vi är rädda för att förstöra något: uppväxten, känslolivet, sömnen, maten – vårt barn, vår förstfödda. Men jag får skinn på min mammanäsa och börjar svara "ja, hos oss gör vi såhär". Internet vet berätta att vi borde gå ut två gånger per dag, hitta på stimulerande aktiviteter för att utveckla hjärnan samt äta alla mål tillsammans. Jag radar upp burkmat i kundvagnen, dricker saftsoppa för att få ner någonting och lägger mig på soffan och sluter ögonen för diskberget, dammrättorna, spyfläckarna och textmeddelandena. Men visst, vi äter tillsammans: jag matar barnet på soffan medan hans far sitter bredvid och turvis skopar makaronilåda i egen mun och min mun (nej, tv:n är inte på, det skulle störa barnets språkutveckling).

Rädslan. Oron. Ängesten. Där har vi något av ett varumärke för både millenialerna och påföljande generation Z (Medaris 2023). Om vi ska vara helt ärliga så börjar de äldsta i Gen Z vara färdiga att föröka sig, och de vet exakt vad som försiggår här i världen. De är födda med smarttelefon i hand och elsparkcykel under fötterna, och de har ofta stenkoll på klimatfrågor, sociala medier, etisk konsumtion och jämställdhetsfrågor. Det enda de tycks ha gemensamt med sina far- och morföräldrar är intresset för parfym. Det Gen Z vet med säkerhet är att framtiden är osäker. Och trots att den alltid varit det har varken millenialerna eller Gen Z fått växa upp under något ekonomiskt uppsving eller någon enande stark framtidstro, som de som var barn under efterkrigstiden (Medaris 2023.)

Unga män och kvinnor, de som önskas vända myrstacken tillbaka på rätt led, glider allt längre ifrån varandra (Jones 2023). Unga kvinnor utbildar sig högre, är liberalare och känner mer ångest inför både krig och klimatförändring. Unga män har i sin framtidsoro vänt sig till religionen och anammat konservativare värden (Nuuttila 2024). För att dessa parter ska mötas räcker det inte med att kommendera ner dem från sina elsparkcyklar och

lyfta blicken från telefonen. Att be dem prata med varandra, beröra varandra så ömt man bara kan när man ser den andra riktigt på riktigt. Det behövs så mycket mer; det behövs att systemet möter dem.

Det behövs tillit. Tillit till att någon eller något bär en när man inte orkar själv, när varken händer eller hjärna räcker till, när själen står omtumlad och lite vilsen, för att den plötsligt behöver anamma en ny roll, en som man måste bygga upp själv. En roll att stå för under ständigt ödmjuk beredskap att anpassa sig, lära sig och utvecklas.

Det behövs tillit till att det är tryggt att bygga en framtid tillsammans med någon. Det behövs tillit till att det är tryggt att föda, till att man hinner till närmaste förlossningsavdelning, till att inget liv är i fara på grund av sparåtgärder. Det krävs att man får ta en paus för att andas – och sova! – när man lyssnat till trumhinnespäckande kolikskrik under kvällar som är så långa att de kletat ett band av sorg över lägenhetens väggar. Man måste kunna lita på att man inte går sönder eller bara lappas lite i kanten när allt rämnat.

Det behövs tillit till att rådgivningen hinner höra och se om något är på tok. Till att barnskyddets resurser aldrig någonsin är så knappa att barn får illa. Tillit till att man får utöva sitt föräldraskap tryggt på sitt eget sätt utan social press på att vara perfekt – och tillit till att pressen och ångesten är systemfel som går att förändra, inte individens ansvar att skaka av sig. Att stänga av telefonen är ingen lösning på ett helt samhällsklimat. Att vårda hemvärden, daghemmen, skolan och fritiden är av yttersta vikt. Det är viktigt att engagera sig i barnets liv, men också att engagera sig i föräldrarnas liv.

Jag längtar fram och tillbaka. Framåt mot en tid av en jämlik arbetsmarknad där ett kön inte tvingas sätta karriär och ekonomi på spel för gemensam sak och där man kan lita på att utbildning är en fördel på arbetsmarknaden och att arbete finns. Framåt mot en tid när främlingsfientlighet inte grumlar befolkningspolitiken. Samtidigt bävar jag för att den gemenskap som gett oss barnsängstraditionerna och uppfostrat generation efter generation har fallit i evig glömska i den framtid jag ser. Jag söker en blandning av Ferdinand Tönnies (2012) *Gemeinschaft* och *Gesellschaft* där

gemenskapen och samhället, det allmänna och individen, skulle mötas i en dans för det goda.

Sedan kan man fråga sig om vi faktiskt behöver fler människor att nöta ut vår planet med. Vi har redan 8,3 miljarder, och den livsstil Zygmunt Baumans (2007) *homo consumens* upprätthåller är ohållbar. Tellus knakar i fogarna. Är då födelsetalet 1,26 ett problem att åtgärda, egentligen? Om svaret är ja, måste vi möblera om i våra tankar.

I väntan på revolutionen fortsätter jag att uppfostra min framtida skattebetalare.

Referenser

- American Psychology Association, APA (2023): "Stress in America. A nation recovering from collective trauma", *American Psychology Association*. <https://www.apa.org/news/press/releases/stress/2023/collective-trauma-recovery> [hämtat 21.1.2026].
- Bauman, Zygmunt (2007): *Homo consumens. Lo sciame inquieto dei consumatori e la miseria degli esclusi*. Trento: Erickson.
- Blomqvist, Anni (1969): *Stormskärs Maja*. Helsingfors: Schildts och Söderströms.
- Brockman, Hanna (2002): "Varpajaiset on kaveribileet, joissa juhliitaan tuoretta isyyttä – ja saatetaan sytyttää sikari", *Vau.fi* <https://www.vau.fi/synnytys/synnytyksen-jalkeen/varpajaiset-isan-juhla/> [hämtat 21.1.2026].
- Ekrem, Carola (2009): "Från barnsängskalas till baby showers", *Källan* 1(2009), s. 14–23.
- Esselström, Lee & Skagersten-Ström, Elin (2019): "30 tips för dig som vill ordna en babyshower". *Yle* 3 december. <https://yle.fi/a/7-1373606> [hämtat 21.1.2026].
- FRA, EIGE, Eurostat (2024): "EU gender-based violence survey – Key results. Experiences of women in the EU-27", *Publications Office of the European Union, Luxembourg*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/eu-gender_based_violence_survey_key_results.pdf [hämtat 21.1.2026].
- Förenta Nationerna, FN (2024): "Global Gender Gap Report 2024: Det kommer att ta 134 år att nå jämställdhet mellan könen", *Förenta Nationerna*. <https://unric.org/sv/global-gender-gap->

- report-2024-det-kommer-att-ta-134-ar-att-na-jamstalldhet-mellan-konen/. [hämtat 21.1.2026].
- Halonen, Juuli; Rintala, Rosa; Sorkkila, Matilda; Rönkä, Anna; Aunola, Kaisa (2021): ”Vanhempien käsitykset ihannevanhemman ominaisuuksista sekä yhteiskunnan vanhemmille asettamista ihanteista Suomessa”, *Psykologia*, 56(3), s. 304–318.
- Hobbes, Michael (2024): FML. ”Why millennials are facing the scariest financial future of any generation since the Great Depression”, *Highline Huffington Post*. <https://highline.huffingtonpost.com/articles/en/poor-millennials-print/> [hämtat 21.1.2026].
- Honderich, Holly. (2024): ”What are the abortion laws in US states?”, *BBC* 30 augusti. <https://www.bbc.com/news/articles/cpvv19zq4eo>. [hämtat 21.1.2026].
- Janicke-Bowles, Sophie; Narayan, Ava; Seng, Anja (2018): ”Social media for good? A survey on millennials’ inspirational social media use”, *The Journal of Social Media in Society* 7(2), s. 120–140.
- Jones, M. Jeffrey (2023): ”Social Conservatism in U.S. Highest in About a Decade”, *Gallup*. <https://news.gallup.com/poll/506765/social-conservatism-highest-decade.aspx>. [hämtat 21.1.2026].
- Kosman, Marcelle (2015): ”Rules of the babyshower”, *Guts Magazine*. <https://gutsmagazine.ca/rules-of-the-baby-shower/> [hämtat 21.1.2026].
- Lipasti, Roope (2024): ”Roope Lipastin kolumni: Vauvapulasta syyllistetään helposti naisia, mutta on miehilläkin asian kanssa tekemistä”, *Yle* 8 November. <https://yle.fi/a/74-20121568> [hämtat 21.1.2026].
- Museiverket (2022): ”Rotinaperinne”, *Elävä perintö* <https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Rotinaperinne>. [hämtat 21.1.2026].
- Medaris, Anna. (2023): ”Gen Z adults and younger millennials are ”completely overwhelmed” by stress”, *American Psychological Association*. <https://www.apa.org/topics/stress/generation-z-millennials-young-adults-worries> [hämtat 21.1.2026].
- Nuuttila, Sakari (2024): ”Railo repesi nuorten naisten ja miesten arvomaailmojen välille – tutkija näkee taustalla huolestuttavan kehityksen”, *Yle* 7.2.2024. <https://yle.fi/a/74-20073201> [hämtat 21.1.2026].

- Roskam, Isabelle; Aguiar, Joyce; Akgun, Ege,...Mikolajczak, Moïra (2021): "Parental Burnout Around the Globe: a 42-Country Study", *Affective Science* 2(1), s. 58–79. <https://doi.org/10.1007/s42761-020-00028-4> [hämtat 21.1.2026].
- Roskam, Isabelle; Gallée, Laura; Aguiar, Joyce; ... Mikolajczak, Moïra (2022): "Gender Equality and Maternal Burnout: A 40-Country Study", *Journal of Cross-Cultural Psychology* 53(2), s. 157–178. <https://doi.org/10.1177/00220221211072813> [hämtat 21.1.2026].
- Slotte, Peter (1996): "Supa barnsängsskål": Från *barnfot* till *barntå* och fi. *varpajaiset*", *Språkbruk* 3(1996), s. 3–6.
- Statistikcentralen (2024): "Fruktsamheten sjönk år 2023 till den lägsta nivån i statistikgrenens historia", *Statistikcentralen* <https://stat.fi/sv/publikation/cln4jsw103qcn0avxz5icrry3> [hämtat 21.1.2026].
- Toivonen, Pasi (2025): "Meno on ajoittain mennyt ihan älyttömäksi", sanoo rehtori – naisvihamielinen Andrew Tate villitsee poikia yläkouluissa", *Yle* 10 Januari <https://yle.fi/a/74-20132368> [hämtat 21.1.2026].
- Tönnies, Ferdinand (2012): *Studien zu Gemeinschaft und Gesellschaft*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Penn, Dianne (2024): "Afghanistan: Taliban rule has erased women from public life, sparked mental health crisis", *United Nations*. <https://news.un.org/en/story/2024/08/1153151> [hämtat 21.1.2026].
- Valkama, Heikki (2024): "Analyysi: Inflaatio heitti palkansaajan kuoppaan, josta nousemiseen menee vuosia", *Yle* 16 januari. <https://yle.fi/a/74-20069667> [hämtat 21.1.2026].
- Världshälsoorganisationen, WHO (2024): "Fair share for health and care: gender and the undervaluation of health and care work". *World Health Organization*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240082854> [hämtat 21.1.2026].

Mot verkligt barnorienterade samhällen – med bilsamhällets ruiner i backspegeln

Tanja Joelsson

Barnens plats i samhället, staden och i samhällsplaneringen är ett ständigt aktuellt ämne i Sverige, liksom i övriga Norden. I den svenska samhällsdebatten återkommer larm om ökningen av barnfetma och andra välfärdsrelaterade sjukdomar, hur barn är alltmer stillasittande och till och med uppvisar motoriska svårigheter, som exempelvis svårigheter med att slå en kullerbytta (Sveriges Radio 2024). Det talas även om barns minskade rörlighet i allmänhet, och med cykel och till fots i synnerhet (Niska et al. 2017). Finland har länge stått ut i statistiken i jämförelse med Sverige när det gäller barns självständiga mobilitet, med en högre andel barn som rör sig på egen hand till exempelvis skola och fritidsaktiviteter (Kytä et al. 2015) och en högre andel barn som cyklar (Silonsaari et al. 2022), men även i Finland kan tendenser till minskad självständig mobilitet skönjas. De alarmistiska tendenserna till trots, diskuteras sällan dylika fenomen i relation till historiska dimensioner eller strukturella aspekter, som till exempel till den efterkrigstida samhällsplanering som dominerat i de nordiska länderna, Danmark undantaget (Emanuel 2012).

I Sverige, Finland och Norge planerades för privatbilen och motoriserad trafik, vilket givetvis fått konsekvenser för hur våra

samhällen utformats: det är biltrafikens framkomlighet, hastighet, skala och bekvämlighet som utgjort måttstocken för de offentliga rummen och vår mobilitet. De värden som materialiserats i byggnader, gator och offentliga rum är således en följd av detta: vuxenkroppens och metallkroppens primat framom den mindre eller köttsliga kroppen, det storskaliga framom det småskaliga, ingenjörskonstens praktik framom det sinnliga. Faktiska upplevelser av rummet har fått stå tillbaka för program och planer baserade på idealiserade idéer om den rationella individen – ofta en yrkesarbetande (vit) man, ofta utan sociala beroenden i form av omsorgsrelationer eller tidsrumsliga förpliktelser (jämför med Joelsson, Henriksson och Balkmar 2023, Henriksson, Joelsson och Balkmar 2024). Effekten har utgjorts av en förkärlek för den instrumentella mobiliteten – målinriktade transporter som sker utan inblandning av kroppslighet, sinnlighet eller känslor.

Den här essän kommer att fokusera på en annan möjlig berättelse om barns plats i samhällsväven, vilken tar avstamp i det förflutna för att säga något om samtiden. Jag vill diskutera vikten av att lyfta fram andra berättelser om såväl dåtid som samtid, med syfte att möjliggöra andra möjliga – hoppfulla – berättelser om framtiden. För att göra detta använder jag relationen mellan barnen och rummet som lins, och den forskning jag, ibland tillsammans med kollegor, genomfört kring barns och familjers boende, vardagsmobilitet och vardagsgeografier i både välbärgade och territoriellt stigmatiserade områden (se till exempel Joelsson 2019, 2022, Joelsson, Balkmar och Henriksson 2022, Joelsson, Henriksson och Balkmar 2023, Joelsson, Balkmar och Henriksson 2025, Henriksson, Joelsson och Balkmar 2024, Ekman Ladru, Joelsson och Fridén Syrjäpalo 2022, Ekman Ladru, Joelsson och Cele 2025). Jag kommer dels knyta an till analyser av historiskt material från Statens offentliga utredningar (SOU) och statliga propositioner mellan 1940 och 1980, vilka är en viktig del av det svenska politiska systemet för beslutsfattande. Dels kommer jag illustrera med samtida kvalitativt material med barn, unga och föräldrar från de ovan nämnda forskningsprojekten. Syftet med texten är att visa på vikten av en visionär och radikal politik och planering kring boende och mobilitet, vilken bottnar i fördjupad vetenskaplig kunskap om barns, ungas och föräldrars villkor och

vardagsliv. En mer omsorgsinriktad och eftertänksam politik och planering behövs, där möjligheter och förutsättningar för att bo, röra på sig, trivas och leva ett meningsfullt liv bereds barn och unga, och kan utgöra ett fönster mot en mer jämlik, rättvis och barnorienterad framtid.

Folkhemmets barn i bostäder och grannskap

De efterkrigstida samhällena planerades och byggdes för att stödja familjers vardagsliv i Finland (Moll och Jouhki 2021) och i Sverige (Joelsson, Ekman Ladru och Cele, kommande). Denna ambition att planera och bygga för familjer, handlade för Sveriges del om att bekämpa fattigdomen, öka bostadsbeståndet med för familjer lämpliga bostäder, och om att modernisera boendet. Folkhemsbygget är det gigantiska samhällsbyggnadsprojekt som innefattar både en materiell och kulturell omdaning av det svenska samhället. Svenskarna skulle helt enkelt moderniseras, och hemmet utgör det politiska älsklingsobjekt genom vilken denna moderniseringsprocess äger rum (Hirdman 1989). Familjen och familjebostaden är med andra ord ytterst centrala i folkhemmet. Hur föreställdes då barnens plats i folkhemmet?

Även om familjen och familjebostaden stod i centrum för utredning och analys i socialpolitiken sker en tydlig förskjutning från 1900-talets första hälft fram till 1980-talet. Jag och mina kollegor har argumenterat för att fröna för en *barnmorfologisk politik* sås i den myrdalska politiska myllan som präglar de bostadssociala utredningarna fram till 1960-talet, men familjen är alltså den samhällsinstitution som diskuteras mest. Barnen skymtar till ibland, men som en del av familjen. Från 1960-talet sker ett tydligare skifte, där barnet i allt högre grad utreds i sin egen rätt och framträder som ett politiskt subjekt (Joelsson, Ekman Ladru och Cele, kommande).

Att benämna detta skifte som ett skifte mot en barnmorfologisk politik utgör ett sätt att begreppsliggöra och analysera hur barn – både som faktiska kroppar och diskursiva subjekt – framträder i det historiska, politiska utredningsmaterialet. Begreppet barnmorfologi pekar särskilt på de materiella och rumsliga aspekternas sammanflätning med det sociala – hur plats, rum och kropp förstås

dels som ytterst centrala för barns utveckling till människor och samhällsmedborgare, dels som tätt sammanvävda. Den stora barnmiljöutredningen (SOU 1975:30) med dess åtta delrapporter utgör epicentrum för en barnorienterad politik, men delrapporten om barnen och den fysiska miljön (SOU 1975:36) – och dess föregångare i till exempel *Barns utemiljö* (SOU 1970:1) – placerar bokstavligen barnen i samhällets mitt. Utredarna i *Barns utemiljö* (SOU 1970:1) lanserar ett omfattande program för barns vardagsliv med leken i centrum – fritidspedagogiken. Det utgörs av mycket detaljerade förslag på hur lekplatsutformning ska ske för att kunna inrymma olika slags lek, både rörelse- och idrottslekar, konstruktiva lekar, samt smålekar och samvaro (se SOU 1970:1, 20), och planer för hur lekplatser och lekutrymmen bör planeras i relation till bostadsområdets övriga funktioner och till biltrafiken. Flera av dessa förslag kom att omsättas i praktiken, framför allt i det stora Miljonprogrammets bostäder och bostadsområden som byggdes mellan åren 1965 och 1975.

Fritidspedagogiken som den föreställs utformas i utredningen *Barns utemiljö* (SOU 1970:1, bilden återfinns på sidan 16)

Den barnmorfologiska politiken utgör dock en parentes i historien: det antal utredningar som berör barns bokstavliga och bildliga plats i samhället under slutet av 1960- och till 70-talets mitt, och det sätt det görs på, är både radikalt och unikt. Det hänger givetvis också samman med det långa obrutna socialdemokratiska styret, med ett allt rikare Sverige, och med det ideologiskt präglade folkhemsbygget. Som utredarna för *Barns utemiljö* (SOU 1970:1, 277) konstaterar i sin slutsats:

Reformer som syftar till att förbättra barnens levnadsförhållanden kan således inte bara inriktas direkt på barnen. (...) En omdaning av samhället i riktning mot ett rättvisare och mer demokratiskt samhälle är en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för att förändra barnens levnadssituation. (SOU 1970:30, 277)

Den här parentesens är på många sätt fascinerande. Själva utredningsivern och de politiska diskussionerna kring barnens plats i samhället kan tjäna som en kontrast till dagens politiska diskussioner och samhällsplanering i Sverige. Den svenska politiken har också haft materialiserade konsekvenser för barnvänlighet, men konkurrerar idag med andra ideal och samhällsutmaningar, vilket jag kommer att diskutera i det följande.

Den kompakta stadens löften i hypermassbilismens tidsålder

Snabbspolning till samtiden, med denna bakgrundsteckning i huvudet. Idag hanterar vi forna tiders planering, där både Sverige och Finland under efterkrigstiden planerades utifrån bilens framkomlighet – ett arv som skapar stora bekymmer för dagens gröna och sociala omställning. Massbilismens intåg innebar att planeringen av bostadsområden förändrades för att ge bilen plats. Men bilens intåg skedde inte utan spänningar, och framförallt barnens situation diskuteras ingående under 1900-talets andra hälft. Idag planeras våra samhällen oftast utifrån den kompakta stadens ideal, eftersom den kompakta staden setts som en slags räddning på både miljömässig och social hållbarhet. Den kompakta staden föreställs bidra till mindre bilinnehav och minska behovet av bilresor, och dessutom bidra till social gemenskap. Den kompakta staden har

däremot inte i nämnvärd utsträckning diskuterats i förhållande till vare sig barn eller familjer, trots den globala urbaniseringstrend som pågått i decennier som resulterat att även allt fler barnfamiljer bor kvar i lägenheter i staden – också i nordiska länder där villaboende och den lantliga idyllen utgör starka ideal. Parallellt pågår skiften runt sociala normer och ideal kring barndom och föräldraskap, där till exempel det involverade föräldraskapet gifter sig med en ökad riskmedvetenhet och osäkerhetsberedskap (Forsberg 2009, Joelsson 2019, Ekman Ladru, Joelsson och Cele 2025).

Även andra viktiga politiska händelser påverkar barnens sociala och rumsliga tillvaro. Att barnkonventionen blev lag år 2020 i Sverige innebär att stadsplaneringen måste förhålla sig till barns behov och rättigheter, men forskning visar alltjämt på spänningar och konflikter mellan stadens utformning och familjernas vardagsliv i den täta staden (Ekman Ladru, Joelsson och Cele 2025, jämför med Karsten 2022). Låt mig ge några exempel från två nyligen avslutade forskningsprojekt där vi observerat och intervjuat barnfamiljer, det vill säga föräldrar, unga och barn. I det ena har vi fokuserat lägenhetsboende i bostadsområden med olika grad av förtätning, i det andra har vi haft siktet inställt på familjers vardagsmobilitet i territoriellt stigmatiserade och politiskt eftersatta områden – paradoxalt nog de miljonprogramsområden som jag berörde ovan. Exempelen behandlar först skiftande normer kring lek och mobilitet, och sedan lokala trygghetsdiskurser. Båda exemplen pekar på vikten av att föra fördjupade, intersektionella diskussioner kring barns och ungas rumsliga vardagsvillkor.

Ut och lek? Normer kring lek och mobilitet i familjebostaden

Leken flyttade inomhus på 1950-talet, tack vare den modernisering av bostadsbeståndet som bostadspolitikern sjösatte under tidigare årtionden. Bostäderna blev fler, större och moderna. Även om leken fick pågå inomhus, var det alltjämt vanligare att barns lek framför allt pågick utomhus: på bostadsgårdar, den egna tomten, på anvisade lekplatser eller på gatan.

Jag och mina kollegor har intresserat oss för hur bostaden i höghus fungerar i vardagen för familjerna, och hur lek och mobilitet

görs möjlig. Vi har noterat att föräldrarna förhåller sig till samma normer om lek och mobilitet i bostaden, oavsett socioekonomisk belägenhet. Vi tycks oss se ett skifte i att inte bara utomhuslek förordas, som ett led i en ideal nordisk barndom, utan att också inomhuslekens betydelse ökat (Ekman Ladru, Joelsson och Cele, kommande). Barn har såklart "alltid" lekt inomhus, men att inomhusleken nu också omtalas av föräldrarna som viktig för barn skiljer sig från tidigare. Den nordiska naturromantiska barnuppföstran har historiskt hängt tätt samman med vistelse i naturen och utomhuslek.

Familjerna utgår från starka, normativa idéer kring föräldraskap: familjelivet är viktigt, att vara en närvarande och involverad förälder likaså. Föräldrarna stöttar och möjliggör för lek och mobilitet i lägenheten, oavsett lägenhetens storlek eller utformning. Den norm som vi menar framträder är en där leken tillåts överallt i lägenheten med få undantag (oftast föräldrarnas sovrum), och föräldrarna ser det som sin uppgift att möjliggöra för detta.

Trots att alla familjer betonar familjegemenskap och ger uttryck för en norm där barnens lek anses vara tillåten "överallt", framgår det tydligt att föräldrarna samtidigt försöker styra både leken och de leksaker som används i hemmet. Hemmets ytor organiseras och avgränsas i olika *zoner*, där vissa är mer anpassade för lek än andra. Lek kan i praktiken förekomma i hela bostaden, men inte vid alla tidpunkter. Eftersom barns lek ofta är fysisk, tar plats och medför ljud, uppstår ett kontinuerligt behov av att anpassa och omfördela hemmets utrymmen för att bevara både trivsel och möjlighet till avskildhet för familjens alla medlemmar. I vissa familjer anses det dessutom viktigt att särskilda delar av bostaden hålls fria från leksaker.

Liksom under tidigare årtionden hänger givetvis leken inomhus ihop med leken utomhus, och påverkas av aspekter som allt från till exempel bostadsojämlikhet och samhälls- och trafikplanering, till föräldraskapsnormer och barnsyn. Familjernas materiella villkor påverkar i hög grad deras möjligheter att skapa utrymme för lek i hemmet. I de mer territoriellt stigmatiserade området präglas lägenhetsboendet ofta av trångboddhet och hög ljudgenomsläpplighet, samtidigt som bostädernas planlösningar med små kök och små sovrum på flera sätt begränsar familjernas vardag. Umgänge

och gemensamma aktiviteter behöver där ständigt balanseras mot behovet av avskildhet och möjligheten till privatliv. Detta synliggör vikten av att uppmärksamma bostadsjämlighet i bredare bostadspolitiska diskussioner, och i synnerhet när barns och familjers boendesituationer står i fokus.

Samtidigt begränsas barns möjligheter till lek och barns och ungas mobilitet utomhus av upplevd otrygghet och förekomst av kriminalitet, framför allt i områden som är territoriellt stigmatiserade. Som en följd förläggs leken i stället till platser som upplevs som tryggare, exempelvis kommersiella lekland eller lekplatser belägna utanför det egna bostadsområdet (Ekman Ladru, Joelsson och Fridén Syrjäpalo, 2022). Sammantaget strävar föräldrarna efter att förena flera ideal: att vara stödjande och möjliggörande i relation till barns lek och rörelse både inomhus och utomhus, att leva upp till föreställningen om ett ansvarsfullt, närvarande och involverat föräldraskap, samt att samtidigt visa hänsyn till grannar och värna familjemedlemmarnas integritet.

Lokala (o)trygghetsdiskurser i bostadsområden och för vardagsmobiliteten

Som jag berört ovan, förhåller sig föräldrarna till samma lek- och mobilitetsnorm. En annan likhet mellan föräldrarna är att de talar om risker och otrygghet, och vikten av att hantera dessa i vardagen. Det som däremot skiljer sig mellan föräldrarna i de olika bostadsområdena är vilka slags risker som upptar deras berättelser: i de mer välbemedlade bostadsområdena är biltrafiken det största bekymret, medan närvaro av kriminalitet utgör det största problemet i det stigmatiserade bostadsområdet. Det odlas med andra ord olika otrygghetsdiskurser i de olika områdena, vilket har både med planeringen och det sociala livet att göra.

Föräldrar och barn och unga i territoriellt stigmatiserade områden – dessa miljonprogramsområden som en gång utformades med familjerna och barnen i centrum – uppgav ett antal regler kring barnens och de ungas mobilitet. På grund av närvaron av kriminalitet har barnen, och särskilt de unga, i högre utsträckning olika former av rumsliga och sociala restriktioner än medelklassbarn i

villaområden har: de får inte umgås med vem som helst, var som helst eller på vilka tider de vill. Många behöver vara hemma direkt efter skolan, andra får inte vara ute efter 18 eller 20. Här uttryckte föräldrarna ofta särskild oro kring att förmedla detta till pojkar och de unga männen, även om reglerna även gällde flickorna och de unga kvinnorna. Den här typen av mobilitetsrestriktioner handlar givetvis om omsorg om barnen, och visar på ett närvarande och involverat föräldraskap.

Det är också uttryck för samma norm kring riskmedvetenhet och riskhantering som föräldrar lyfter i relation till trafiken, som föräldrarna i de mer välbemedlade bostadsområdena ser som den största risken i sina barns vardagsliv. De mer välbemedlade bostadsområdena har planerats och byggts utifrån den kompakta stadens ideal, och är ofta trafikintegrerade (till skillnad från de trafikseparerade miljonprogramsområdet). En bärande tanke med det kompakta stadsidealet är att det ska minska behovet av biltrafik, och att gång- och cykeltrafik ska öka. Samtidigt omgärdas bostadshusen av bilgator, och utformningen av gaturummen präglas av en otydlighet där till exempel övergångsställen inte är markerade i asfalten eller där olika slags *shared space*-lösningar lanserats. Dessa upplevs dock inte som tillräckligt trygga av familjerna när man går eller cyklar eftersom bilarna fortfarande bestämmer hastighet och tempo, och resulterar ofta i att man slutar cykla, eller helt enkelt väljer andra vägar.

När det gäller trafiken framstår det stigmatiserade miljonprogramsområdet ur ett barnperspektiv och med fokus på möjligheten till utforskande rörelsefrihet, som ett positivt undantag. Områdets trafikseparerade utformning, med stora sammanhängande grönområden, bilfria innergårdar samt väl utbyggda gång- och cykelstråk, skapar goda förutsättningar för barns fria och lekbetonade mobilitet. Den generösa, gröna och lekvänliga områdesstrukturen fungerar som en central social infrastruktur för familjerna. För många hushåll i detta område råder trångboddhet inomhus, medan utemiljöerna erbjuder gott om plats. För barn och unga blir de rymliga utomhusmiljöerna därför särskilt viktiga som motvikt till begränsade inomhusutrymmen. För föräldrarna utgör den integrerade gröonstrukturen och den gångorienterade infrastrukturen en viktig ventil för nedvarvning och stressreducering, och möjliggör gratis motion (Joelsson, Balkmar och Henriksson 2025).

Den pågående förtätningen av miljonprogramsområdenas ute-miljöer – exempelvis när sammanhängande bilfria stråk bryts upp för biltrafik eller när alltmer grönområden tas i anspråk – riskerar emellertid att underminera de viktiga, positiva, funktioner som området idag hårbärgerar.

Avslutande kommentarer

Den oro som rests kring barns fysiska och psykiska hälsa i den rika västvärlden kopplas sällan till de historiska och nuvarande planeringsidealerna där bilens och bilistens framkomlighet premierats. Dessutom frodas kulturella föreställningar om den idealiska barn- domen och det goda föräldraskapet, vilka ibland sammanfaller med och främjar stillasittande och bilburen mobilitet. Men barn- och ungdomens villkor är inte likadana överallt: klass, kön, ålder och ras och etnicitet är några av de maktordningar som formar barns och ungas vardagsliv. Barns och ungas aktörskap formar också tillvaron, även om den här essän framför allt lyfter fram politikens och planeringens roll. Barns och ungas delaktighet och inflytande i både politik och planering är något som lyfts fram igen och igen, eftersom den byggda miljöns barnvänlighet är av allmänt intresse och städer som utvecklas för barn också anses vara bra för alla (till exempel *8-80 initiative*, FN:s *Child Friendly Cities*). I Sverige ställer också Barnkonventionen krav på samhällsplaneringen att vara inkluderande.

Trots omfattande kunskap om barns behov, erfarenheter och praktiker fortsätter dock stadsutvecklingen i majoriteten av de välbärgade nordiska och västeuropeiska länderna att vara vuxencentrerad och bilorienterad. Barndomsgeografin har diskuterat minskningen av barns mobilitet och barns deltagande i det offentliga rummet och livet (Valentine 2017). Flera studier pekar på en bristande barnvänlighet inom svensk fysisk planering (Cele och van der Burgt 2015; Ekman Ladru och Gustafson 2025; Jansson och Sunding 2024). Trots betydande satsningar i form av arbetsinsatser och konsultuppdrag som syftar till att utveckla metoder för socialt och miljömässigt hållbara miljöer för barn och unga – ofta genom att vidareutveckla eller återintroducera redan

existerande angreppssätt – visar aktuell forskning att utvecklingen går i motsatt riktning (Ekman Ladru, Joelsson och Cele 2025). Nya bostadsområden präglas i många fall av hög täthet och saknar kvaliteter som främjar social hållbarhet och barns behov (Ekman Ladru, Joelsson och Cele 2025). Samtidigt förtätas äldre, gröna och gångvänliga stadsdelar utan tillräcklig hänsyn till hur de kvaliteter som stödjer vardagsliv och rörelse kan bevaras (Jansson och Schneider 2026).

För att möjliggöra planering för mer barnvänliga miljöer krävs genomgripande och strukturella förändringar i kommunernas planeringspraktiker, liksom en kritisk omprövning av de dominerande narrativen kring framtida mobilitet och stadsrum (te Brömmelstroet et al., 2022). I dag tenderar arbetet med barnvänlighet att vara ytligt och inriktat på att mildra konsekvenserna av bilorienterade planeringsideal snarare än att utmana dem i grunden. Följden blir fragmentariska och begränsade insatser. En verklig omställning mot barnvänlig planering förutsätter därför ny kunskap och transformativa angreppssätt. Det handlar ytterst om att utveckla radikalt nya sätt att förstå och praktisera stadsplanering, där den byggda miljön och stadsutvecklingen utformas för att stödja barns vardagsmobilitet och där barn ges en central roll i planeringsprocessen.

Det är särskilt viktigt att värna kunskapens roll för det politiska beslutsfattandet, och för samhällsplaneringen. För att göra välgrundade beslut, behövs gedigen, robust och fördjupande kunskap om barns, ungas och familjers vardagsliv. För att förstå barns, ungas och familjers vardagsliv, behöver vi förstå de historiska, kulturella, rumsliga och sociala kontexter som formar vardagen. Vi behöver även förstå och kunna analysera hur olika maktordningar påverkar individers och grupper tillvaro, och inte förlita oss på att en form ska passa alla.

Dagens samhällsutmaningar kring barns välmående och hälsa, kring rättvisa och jämlikhet inom och mellan generationer, kräver en informerad politik och planering, utrustad med verktygslådor som möjliggör bredare och mer djuplodande analyser som kan bidra till mer radikala och transformativa ansatser, förslag och åtgärder.

Referenser

- Cele, Sofia & van der Burgt, Danielle (2015): Participation, consultation, confusion: professionals' understandings of children's participation in physical planning, *Children's Geographies* 13(1), s. 14–29.
- Emanuel, Martin (2012): *Trafikslag på undantag: Cykeltrafiken i Stockholm 1930–1980*. Stockholm: Stockholmia förlag.
- Ekman Ladru, Danielle & Gustafson, Katarina (2025): 'No one wants to say no to housing. But where do we fit in the children?' Swedish city planners' perspectives on the struggle to secure outdoor space for preschools in the dense city, *Planning Practice & Research*, s. 1–15.
- Ekman Ladru, Danielle, Joelsson, Tanja & Fridén Syrjäpalo, Linda (2022): Playing, living, moving—and fearing? Families' management of risk and safety through play (and) mobility, *Zeitschrift für Soziologie der Erziehung und Sozialisation/Journal for Sociology of Education and Socialization*, 42(2), s. 117–132.
- Ekman Ladru, Danielle, Joelsson, Tanja, & Cele, Sofia (2025): *Att bo i höghus: Familjer och barns vardagsliv i den täta staden*. Uppsala: Forskningsrapporter från Kulturgeografiska institutionen (nr. 114).
- Ekman Ladru, Danielle, Joelsson, Tanja & Cele, Sofia (kommande): 'We put cushions on the floor so she can jump.' Vertical family norms, material housing conditions and the zoning of play and privacy, *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*.
- Forsberg, Lucas (2009): *Involved parenthood everyday lives of Swedish middle-class families*. Linköping: Linköpings universitet.
- Hirdman, Yvonne (1989): *Att lägga livet tillrätta: Studier i svensk folkhemsolitik*. Stockholm: Carlsson förlag.
- Henriksson, Malin, Joelsson, Tanja & Balkmar, Dag (2024): *Familjers vardagsmobilitet i "socialt utsatta områden": Konsekvenser för välfärd, rättvisa och hållbarhet*. Linköping: Statens väg-och transportforskningsinstitut.
- Jansson, Märith & Schneider, Julia (2026): Environmental child-friendliness under pressure: The impact of infill densification in modernist residential areas. *Cities*, 171, 106704.

- Jansson, Märit & Sunding, Anna (2024): Children's everyday recreational mobilities—growing up in a densifying Swedish small town, *Local Environment* 29(6), s. 705–721.
- Joelsson, Tanja (2019): 'So that we don't spoil them': understanding children's everyday mobility through parents' affective practices, *Children's Geographies* 17(5), 591–602.
- Joelsson, Tanja (2022): "I get a whiz in my body as I walk past it": Visceral imaginaries in children's everyday mobilities. *Emotion, Space and Society*, 45, 100912.
- Joelsson, Tanja, Balkmar, Dag & Henriksson, Malin (2022): 'Less-than'and 'barely'citizens: Young people's public mobilities as precarious experiments of democracy. *Urban Matters Journal*. <https://urbanmattersjournal.com/less-than-and-barely-citizens-young-peoples-public-mobilities-as-precarious-experiments-of-democracy/>
- Joelsson, Tanja, Henriksson, Malin & Balkmar, Dag (2023): *Rättvist resande?: Villkor, utmaningar och visioner för samhällsplaneringen*. Boxholm: Linneförs förlag.
- Joelsson, Tanja, Balkmar, Dag & Henriksson, Malin (2025): Mobile caringscapes. Walking as an infrastructure of care in disadvantaged neighbourhoods in Sweden, *Mobilities* 20(1), s. 1–17.
- Joelsson, Tanja, Ekman Ladru, Danielle & Cele, Sofia (kommande): Barn i bostadspolitiken: barnens plats i folkhemmets bostäder och grannskap, *Sociologisk forskning*.
- Karsten, Lia (2022): Young Families and High-Rise: Towards Inclusive Vertical Family Housing, *Urban Planning* 7(4), s. 245–252.
- Kyttä, Marketta, Hirvonen, Jukka, Rudner, Julie, Pirjola, Iiris & Laatikainen, Tiina (2015): The last free-range children? Children's independent mobility in Finland in the 1990s and 2010s, *Journal of transport geography* 47, s. 1–12.
- Moll, Veera & Jouhki, Essi (2021): Leikin paikka: Rakennettujen leikkiympäristöjen kehitys 1970-luvun Helsingissä, *Yhdyskuntasuunnittelu* 59(1), s. 10–32.
- Niska, Anna, Henriksson, Malin, Anund, Anna, Eriksson, Jenny, Ihlström, Jonas, Svedberg, Wanna, Wallén Warner, Henriette, & Wehtje, Philip (2017): *Cykling bland barn och*

- unga: en kunskapssammanställning. Linköping: Statens väg-och transportforskningsinstitut.
- SOU 1970:1 *Barns utemiljö*. Stockholm: Civildepartementet. <https://lagen.nu/sou/1970:1?attachment=index.pdf&repo=soukb&dir=downloaded>
- SOU 1975: 36 *Barnen och den fysiska miljön*. Stockholm: Socialdepartementet. <https://lagen.nu/sou/1975:36?attachment=index.pdf&repo=soukb&dir=downloaded>
- Silonsaari, Jonne, Simula, Mikko, Te Brömmelstroet, Marco, och Kokko, Sami (2022): Unravelling the rationalities of childhood cycling promotion, *Transportation research interdisciplinary perspectives* 14, 100598.
- Sveriges Radio 2024, P4 Göteborg, 29 januari 2024, <https://www.sverigesradio.se/artikel/gu-forskare-larmar-barn-kan-inte-sla-kullerbyttor> (senast besökt 2026-01-09, kl. 13.05)
- Resultat och reformer: riktlinjer för socialdemokratisk politik*. Stockholm: LO. 1964.
- Te Brömmelstroet, Marco, Mladenović, Milos. N., Nikolaeva, Anna, Gaziulusoy, İdil, Ferreira, Antonio, Schmidt-Thomé, Kaisa, Ritvos, Roope & Bergsma, Bernadetta (2022): Identifying, nurturing and empowering alternative mobility narratives, *Journal of Urban Mobility* 2, 100031.
- Valentine, G. (2017). *Public space and the culture of childhood*. London: Routledge.

Kroppsligt språklärande genom dans med och för barn och unga

Sofia Jusslin

För drygt sju år sedan ställde jag en fråga till femteklassarna som deltog i mitt doktorsavhandlingsprojekt. Jag frågade vad de tänkte om att kombinera dans med undervisning i svenska och litteratur (Jusslin & Forsberg 2021). Kim sade: *Man blir gladare. Dagen går fortare! Och så har vi fått dansa av oss då vi inte måste sitta stilla hela tiden. Det är kiva [roligt], man blir glad av det och man får mycket motion.* Pontus sade i sin tur: *Man lär sig saker också fast man kanske inte märker det.* Oliver däremot, han frågade: *Får man svar ärligt?* för att sedan konstatera: *He e löjpot* – ett Österbottniskt dialektalt uttryck för att det är löjligt.

Dessa uttalanden har stannat kvar hos mig sedan samtalen. Rösterna har gjort avtryck på mig som forskare och lärare. Röster om att känna glädje, att röra på sig i en kontext som vanligtvis förknippas med stillasittande. Röster om att lära sig saker utan att märka det. Att ha roligt inom ett läroämne som elever vanligtvis ser nyttan och värdet i, utan att nödvändigtvis tycka att det är det mest intressanta ämnet i skolan. Eller helt enkelt röster om motstånd. Alla röster är lika viktiga.

Med avstamp i min forskning om och mina erfarenheter av kroppsligt språklärande genom dans diskuterar jag i denna essä dels hur undervisning i språkämnena kan göras på nya, annorlunda sätt, dels hur denna forskning har utgått från att forska *med* och *för* barn och unga, snarare än *på* och *om* barn och unga. Forskningen har genomförts på olika utbildningsnivåer, från förskola till lärarutbildning. Det har huvudsakligen handlat om svenska som förstaspråk, främst undervisning i läroämnet modersmål och litteratur, men även svenska som det andra inhemska språket. Undervisningen har utvecklats och genomförts i mångprofessionella team, där jag som forskare har samarbetat med lärare och konstnärer.

I denna essä vecklar jag ut begreppen kroppsligt språklärande och dans, för att avslutningsvis diskutera betydelsen av barn och ungas röster, tankar och handlingar i forskning som utvecklar nya sätt att närma sig och genomföra språkundervisning.

Kroppsligt språklärande

En historisk tillbakablick avslöjar att kroppen länge har haft en underordnad status inom pedagogiken. Den har förståtts som fränskild från intellektet eller kognitionen. Intresset för att förstå hur intellekt och kropp är sammankopplade har dock vuxit inom en rad vetenskapsområden sedan 1990-talet (Kosmas och Zaphiris 2018). *Kroppsligt lärande* utmanar förståelsen att kroppen skulle ha en underordnad roll och pekar i stället på att kroppen, inte endast intellektet, är central i lärande. Denna förståelse kan spåras teoretiskt och filosofiskt till den så kallade *kroppsliga vändningen* som inom fenomenologin betonar oskiljaktigheten mellan kropp och intellekt (Merleau-Ponty 2014 [1945]). Även om denna vändning fortfarande bör förstås som pågående är förståelsen för kroppens roll i lärande numera allmänt erkänd och accepterad (Jusslin, Lilja och Anttila 2024).

Kroppsligt lärande kan definieras på en rad olika sätt. En definition erbjuds av professor Eeva Anttila (2018) som definierar kroppsligt lärande som en holistisk process där lärande sker i den egna kroppen, men också mellan kroppar, och i förhållande till den sociala och materiella miljön. I en sådan förståelse är intellekt och kropp sammanflätade och icke-hierarkiska. Kroppsligt lärande

omfattar också mer än endast fysisk aktivitet. Sådant fysiskt lärande syns utåt som exempelvis rörelser, men kroppsligt lärande sker också på insidan. Det handlar, enligt Anttila, även om kroppsliga förnimmelser, upplevelser och fysiologiska förändringar. Kroppsligt lärande är multisensoriskt – flera sinnen aktiveras.

Intresset för kroppsligt lärande växer för närvarande inom olika pedagogiska forskningsområden, likaså inom språkdidaktisk forskning (Jusslin, Korpinen, Lilja, Martin, Lehtinen-Schnabel och Anttila 2022). Kring mitten av 2010-talet skedde även en kroppslig vändning inom forskning om språkanvändning och språklärande (Nevile 2015). I förhållande till en sådan förståelse används olika teoretiska perspektiv som erkänner att språk och språklärande är grundade i kroppsliga processer (se exempelvis Macedonia 2019). En grundläggande förståelse är också att språk i sig själv är kroppsligt. Förutom verbala dimensioner som kan omfatta ord, fraser, meningar, ljud, omfattar språk också gester, blickar, ansiktsuttryck, pauser, rörelser, inre kroppsliga förnimmelser (Korpinen 2024).

I språkundervisningen har fysiska aktiviteter använts redan under en längre tid, alltsedan 1960-talet (Macedonia 2019), men en grundläggande teoretisk och filosofisk förståelse för språk och lärande som kroppsligt är tämligen ny. I forskningsprojektet *Embodied Language Learning through the Arts* (ELLA; 2021–2024) har jag tillsammans med kollegor kartlagt internationell forskning om kroppsligt lärande i språkundervisningen (Jusslin et al. 2022). Resultaten antyder att kroppsligt lärande, exempelvis aktiviteter som fysisk rörelse, lekar, konstbaserade aktiviteter och gester, kan bidra till språklärande. Det handlar både om mätbara språkfärdigheter, särskilt utveckling av ordförråd, och subjektiva upplevelser av språklärande samtidigt som språkundervisningen upplevs som mer motiverande, engagerande och roligare.

Dessa resultat är viktiga för dagens skola och utbildning. Det beror inte enbart på att intresset för att studera språk minskar (exempelvis Studentexamensnämnden 2024). Det handlar heller inte bara om att mängden fysisk aktivitet har minskat avsevärt bland barn och unga (Kokko och Hämylä 2025). Resultaten är också viktiga eftersom de samtidigt ger uppslag för hur språkundervisning kan göras annorlunda och främja barn och ungas språklärande, samt för att de belyser vikten av de känslomässiga aspekterna i språklärande.

Den ingång till språkundervisning som jag har arbetat med i förhållande till kroppsligt lärande är dans. Ofta väcker själva begreppet *dans* många frågor, tankar och känslor, vilka ofta verkar vara förknippade med den egna förståelsen för vad dans är och kan vara. Dans kan föra tankarna till särskilda stilar, såsom balett, jazz eller breakdance. Dans kan förstås som något man gör tillsammans med andra, eller ensam när ingen annan ser på. Men det kan också lika väl vara enkla gester, rörelser, eller endast stillhet. Dans är alltså mångfacetterat (Koff 2021).

Med barn och unga har vi arbetat med det som kallas för *kreativ dans* (Gilbert 2015). Den kreativa dansen är varken stilbunden eller avgränsad till att utveckla dansteknik. Den utgår från och skapas av dina egna känslor, tankar, idéer, i din egen kropp, i relation till andra och i relation till omgivningen. Tanken är, i den undervisning som jag har studerat, att barnen själva skapar rörelserna; inte att vi lärare lär ut koreografier till barnen.

I min forskning har jag kombinerat kreativ dans med språkande, läsande och skrivande, en ingång som ofta framstår som ny, lite annorlunda, för många. Jag har otaliga gånger fått höra: Men jag kan inte dansa! Faktum är dock att detta uttryck, i varje fall utifrån min erfarenhet, näst intill aldrig kommer från barn. Jag har hört det från lärare, vuxna och äldre studerande. Den kreativa dansen kan, menar jag, fungera som ett slags nyckel. Eftersom den varken är stilbunden eller fokuserad på teknisk perfektion, vågar jag påstå att *alla* kan dansa. Det kan handla om enkla rörelser som att gå, springa, hoppa och snurra, och kan man inte gå eller springa kan man i stället röra sig snabbt eller långsamt utifrån den kropp man är (Jusslin, Korpinen, Hannuksela & Svendler Nielsen 2024).

När dans kombineras med ett annat ämne kan det kallas för *konstintegrering*. Det är ett pedagogiskt arbetssätt där konst integreras med ett annat ämne i syftet att fördjupa lärandet inom alla inkluderade ämnen. Även om forskningsfältet där dans kombineras med språkande, läsande och skrivande är tämligen litet, finns det ändå studier som visar på fördelaktiga bidrag. Exempelvis visar studier att dans samtidigt möjliggör och uppmanar till närläsning av texter (Jusslin 2019; Jusslin och Höglund 2021a, 2021b; Smago-

rinsky och Coppock 1995) och att dans kan stödja barns läsförmåga, läsförståelse, muntliga språkfärdigheter, fonologisk medvetenhet och ordförråd (Greenfader och Brouillette 2017; Keinänen, Hetland och Winner 2000; Makopoulou, Neville och McLaughlin 2021; McMahon, Rose och Parks 2003; Sila och Lenard 2020). Dans kan även berika, inspirera och bredda skrivprocesser (Jusslin 2020, 2022), stödja dialoger, utforska alternativa kommunikationssätt och aktivera barn i språkande genom att utforska ord, fraser, komplexa verbala konstruktioner och utveckla förståelse för grammatik (Korpinen 2024; Korpinen och Anttila 2022). Forskning har dessutom visat att elever upplever att undervisning i språkämnen blir roligare tack vare dans (Jusslin och Forsberg 2021; Korpinen 2024; Sila och Lenard 2020).

Summa summarum för att inte skönmåla dansintegrering i språkämnen behöver vi även beakta utmaningar som denna typ av undervisning kan medföra. En särskilt framträdande utmaning är tidsaspekter. Jag har i andra sammanhang diskuterat hur denna typ av undervisning kan vara tidskrävande och att såväl elever som lärare behöver tid för att utveckla kroppslig kunskap om dans och konstintegrering. Detta märkte vi med Kim, Pontus och Oliver och deras klasskamrater i årskurs 5 (Jusslin 2020; Jusslin och Forsberg 2021). Eleverna behövde tid för att lära sig vad dansintegrering är och vad som förväntades av dem, eftersom de aldrig hade erfarit den typen av undervisning tidigare. Det behövde också lärarna. Dansundervisning kan ofta vara obekant, till och med obekvämt, för icke-danslärare. Detta kan mycket väl bero på att dans inte är ett självständigt läroämne i finländska skolor. Summa summarum finns det såväl möjligheter som utmaningar med undervisning som integrerar dans med språkande, läsande och skrivande. Merparten av forskningen har dock fokuserats till yngre barn. Därför presenterar jag ett exempel där dans och språk integreras och undervisas på gymnasienivå.

Tillsammans med ELLA-kollegorna Kaisa Korpinen och Niina Lilja blev jag inbjuden att bedriva forskning tillsammans med danslärare Lotta Kaarla och hennes studerande i kursen *Dansa med språk* vid ett finskspråkigt gymnasium (Jusslin, Kaarla, Korpinen och Lilja 2024). Kursen växte fram utifrån en idé som Lotta hade gällande möjliga potentialer att lära sig svenska genom dans, vilket hon själv hade gjort som ung. Hon skapade den valbara kursen *Dansa med språk* som hölls för första gången år 2021. Kursen blev fullsatt och har erbjudits flera läsår efter 2021.

En kursaktivitet som studerande arbetade med var koreografier som kombinerade språk och dans; det vi tidigare har kallat för *spoken word-koreografier* (Jusslin et al. 2024). Arbetet med dessa koreografier skedde under en undervisningssekvens på sex lektioner och började med att studerande tittade på en dansdokumentär av det svenska danskompaniet Juck. Studerande skulle välja tre meningar från dokumentären som på något sätt tilltalade dem, exempelvis *Femininitet är ett ord som vi kan fylla med vad vi vill*. Studerande tog med meningarna till den första danslektionen, skrev ner dem på papperslappar och började skapa individuella rörelser till meningarna (se bilden nedan). Därefter fortsatte arbetet i grupper där studerandes meningar kombinerades till en längre text. De lärde varandra sina rörelsemönster och satte ihop alltsammans till en koreografi. De valde en plats i skolan. De valde kostymer. De bandade in när de läste upp texten. Slutligen filmade de in sina koreografier.

makt. Det är en form av handlingskraft som går bortom klassrummet och pekar på samhällseliga aspekter.

Att forska med och för barn och unga

Motiven i min forskning har varit att dels utveckla teoretisk förståelse för och kunskap om kroppsligt språklärande genom dans, dels att utveckla konkreta verktyg som lärare ska kunna använda på egen hand i sin undervisning. Det är enkelt att konstatera att lärarna och konstnärerna som jag har samarbetat med har varit ovärderliga i forskningen (Jusslin och Østern 2020). Men jag vill påstå att de barn och unga som har deltagit i forskningen är precis lika viktiga.

Den undervisning som jag tillsammans med lärare och konstnärer har utforskat och utvecklat har gjorts *för* barn och unga. De och deras lärande har ständigt varit i åtanke. Vi har aktivt utgått från att deras röster, erfarenheter och idéer ska få ta plats. Barn och unga är med andra ord inte enbart mottagare av undervisning, utan de är aktörer som påverkar hur undervisning sker och formas (Østern, Jusslin, Knudsen, Illeris och Holdhus 2024). Blickar vi mot den konkreta klassrumspraktiken där forskningen ofta har ägt rum har jag som forskare sällan suttit vid sidan av undervisningen och tittat på (Jusslin och Østern 2020). Oftast har jag dansat med deltagarna. När jag har befunnit mig i undervisningssituationer där barn och ungas röster och idéer tar och ges plats i undervisningen har jag också känt att något särskilt händer med undervisningen. Det kan helt enkelt handla om att följa förslag, impulser och rörelser. Ett exempel är en sexåring som berättade att hen ville dansa bokstäver med hopprep. Hopprepen ingick inte i vår lektionsplan, men vi valde att använda hopprep under nästa lektion. Retrospektivt kan jag konstatera att om vi inte hade lyssnat in sexåringens förslag och inte låtit hopprepen ta plats hade vi gått miste om mycket värdefulla inslag i såväl undervisning som forskning.

Forskningen om kroppsligt språklärande med dans har vidare gjorts *med* barn och unga, inte om, inte på – utan *med*. Det är en avgörande skillnad. Att forska med barn och unga innebär att se dem som aktiva medskapare, inte som passiva mottagare,

endast som informanter eller som objekt för forskningens kunskapsproduktion. Prepositionen *med* pekar mot ett erkännande av barn och ungas kunnande som lika viktigt som vuxna forskares och lärares – även om kunnandet är annorlunda (Hickey-Moody, Horn, Willcox och Florence 2021; Østern et al. 2024). Barn och unga lär sig av oss vuxna, men vi vuxna lär oss också av dem. Det kan handla om att ge dem utrymme att påverka, forma och bidra, inte bara i undervisningen utan i hur vi tänker i epistemologiska termer om kunskap.

Sammanfattningsvis botten resonemanget i denna essä dels i forskning som utvecklar och teoretiserar undervisningspraktiker med kroppsligt språklärande genom dans, dels i forskningsmetodiska frågor om barn och ungas aktörskap i sådan forskning. För mig är dessa aspekter i allra högsta grad överlappande och hoptrasslade. Barns och ungas förslag, deras kroppsliga uttryck, deras sätt att kombinera språk och rörelse har bidragit till att forma den forskning jag har gjort om kroppsligt språklärande genom dans. Forskaren och läraren jag är idag har formats i möten med de barn och unga jag har haft glädjen att få forska *med* och *för*. Bland annat Kim som satte ord på glädje och nyttan, Pontus som berörde ett omedvetet lärande och Oliver som såg undervisningen som löjlig. Alla röster är lika viktiga.

Käll- och litteraturförteckning

- Anttila, Eeva (2018): "The potential of dance as embodied learning", *Proceedings of a body of knowledge – embodied cognition and the arts conference*, USA (Vols. 1–8).
<https://escholarship.org/uc/item/3s7118mr> [hämtat 1.12.2025].
- Gilbert, Anne Green (2015): *Creative dance for all ages. A conceptual approach* (2:a uppl.). Champaign: Human Kinetics.
- Greenfader, Christa M. & Brouillette, Liane (2017): "The arts, the common core, and English language development in the primary grades", *Teachers College Record* 119(8), s. 1–38.
- Hickey-Moody, Anna; Horn, Christine; Willcox, Marissa & Florence, Eloise (2021): "Introduction", *Arts-Based Methods for Research with Children*, red. Anna Hickey-Moody, Christine Horn, Marissa Willcox & Eloise Florence. Cham: Palgrave MacMillan, s. 1–15.

- Jusslin, Sofia (2019): "Creative dance in the literature classroom: (Re)making meaning and stretching boundaries", *Genom texter och världar. Svenska och litteratur med didaktisk inriktning – festskrift till Ria Heilä-Ylikallio*, red. Heidi Höglund, Sofia Jusslin, Matilda Ståhl & Anders Westerlund. Åbo: Åbo Akademis förlag, s. 273–288.
- Jusslin, Sofia (2020): *Dancing/Reading/Writing: Performative Potentials of Intra-Active Teaching Pedagogies Expanding Literacy Education* [Doktorsavhandling]. Åbo: Åbo Akademi University.
- Jusslin, Sofia (2022): "Re-thinking inspiration as in-betweens in arts-integrated literacy practices", *Linguistics and Education* 72, artikel 101098.
- Jusslin, Sofia & Forsberg, Lotta (2021): "Kroppslig läring i dansende, lesande og skrivende kropp", *Kroppslig läring – perspektiver og praksiser*, red. Tone Pernille Østern, Øyvind Bjerke, Anne Grut Sørum & Gunn Engelsrud. Oslo: Universitetsforlaget, s. 181–192.
- Jusslin, Sofia & Höglund, Heidi (2021a): "Arts-based responses to teaching poetry: A literature review of dance and visual arts in poetry education", *Literacy* 55(1), s. 39–51.
- Jusslin, Sofia & Höglund, Heidi (2021b): "Entanglements of dance/poetry: Creative dance in students' poetry reading and writing", *Research in Dance Education* 22(1), s. 250–268.
- Jusslin, Sofia; Korpinen, Kaisa; Lilja, Niina; Martin, Rose; Lehtinen-Schnabel, Johanna & Anttila, Eeva (2022): "Embodied learning and teaching approaches in language education: A mixed studies review", *Educational Research Review* 37(100480), s. 1–21.
- Jusslin, Sofia; Kaarla, Lotta; Korpinen, Kaisa & Lilja, Niina (2024): "Spoken word choreographies in additional language learning practices in upper secondary school: Entanglements between languaging-and-dancing", *The Modern Language Journal* 108(3), s. 648–669.
- Jusslin, Sofia; Korpinen, Kaisa; Hannuksela, Riina & Nielsen, Charlotte Svendler (2024): "Embodied and arts-integrated languages and literacies education in primary teacher education: Becoming-teachers' diffractions of opportunities-and-challenges", *APPLES – Journal of Applied Language Studies* 18(4), s. 125–152.

- Jusslin, Sofia & Østern, Tone Pernille (2020): "Entanglements of teachers, artists, and researchers in pedagogical environments: A new materialist and arts-based approach to an educational design research team", *International Journal of Education & the Arts* 21(26), s. 1–28.
- Jusslin, Sofia; Lilja, Niina & Anttila, Eeva (2024): "Embodied language learning through engagement in the arts", *APPLES – Journal of Applied Language Studies* 18(4), s. 1–7.
- Keinänen, Mia; Hetland, Lois & Winner, Ellen (2000): "Teaching cognitive skill through dance: Evidence for near but not far transfer", *Journal of Aesthetic Education* 34(3/4), s. 295–306.
- Koff, Susan R. (2021): *Dance education: A redefinition*. London: Bloomsbury Publishing.
- Kokko, Sami & Hämylä, Riikka (red.) (2024): *Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa: LIITU-tutkimuksen tuloksia 2024*, s. 15–19. Valtion liikuntaneuvosto.
- Korpinen, Kaisa (2024): "'Wild' languaging: A practice of embodied language learning when integrating dance in early additional language education", *APPLES – Journal of Applied Language Studies* 18(4), s. 25–51.
- Korpinen, Kaisa & Anttila, Eeva (2022): "Strange encounters in times of distancing: Sustaining dialogue through integrating language and dance in primary education", *Journal for Research in Arts and Sports Education* 6(3), s. 45–62.
- Kosmas, Panagiotis & Zaphiris, Panayiotis (2018): "Embodied cognition and its implications in education: An overview of recent literature", *International Journal of Educational and Pedagogical Sciences* 12(7), s. 930–936.
- Macedonia, Manuela (2019): "Embodied learning: Why at school the mind needs the body", *Frontiers in Psychology* 10, artikel 2098, s. 1–8.
- Makopoulou, Kyriaki; Neville, R. & McLaughlin, K. (2021): "Does a dance-based physical education (DBPE) intervention improve year 4 pupils' reading comprehension attainment? Results from a pilot study in England", *Research in Dance Education* 22(3), s. 269–286.
- McMahon, Susan D.; Rose, Dale S. & Parks, Michaela (2003): "Basic reading through dance program: The impact on

- first-grade students' basic reading skills", *Evaluation Review* 27(1), s. 104–125.
- Merleau-Ponty, Maurice (2014): *Phenomenology of perception*. Oxon, United Kingdom: Routledge. (Originalverk publicerat 1945).
- Neville, Maurice (2015): "The embodied turn in research on language and social interaction", *Research on Language and Social Interaction* 48(2), s. 121–151.
- Sila, Anita & Lenard, Vid (2020): "The use of creative movement method in teaching foreign languages to very young language learners", *European Journal of Social Science Education and Research* 7(1), s. 15–27.
- Studentexamensnämnden (2024): *Anmälningar till olika prov per examenstillfälle 2015–2024*. <https://tiedostot.ylioppilastutkinto.fi/ext/stat/SS2024A2015T2010.pdf> [hämtat 1.12.2025].
- Østern, Tone Pernille; Jusslin, Sofia; Knudsen, Kristian Nødtvedt; Illeris, Helene & Holdhus, Kari (2024): "Kunstfagdidaktikk som performativ undervisningspraksis", *Kunstfagdidaktikk som kunstnerisk, forskende og oppmerksom undervisningspraksis*, red. Tone Pernille Østern, Helene Illeris, Kristian Nødtvedt Knudsen, Sofia Jusslin & Kari Holdhus. Oslo: Universitetsforlaget, s. 27–44.

När världen blev ung: Ungas internationella mobilisering och framtidsskapande under kalla kriget

Joel Löw

Inledning

Barns och ungdomars aktörskap har under de senaste decennierna varit ett centralt tema inom barn- och ungdomsforskning. I kontrast till forskning om unga som passiva mottagare av vuxenvärldens normer och institutioner, har forskare betonat ungas röst, deltagande och möjligheter att påverka de sociala och politiska sammanhang de ingår i. Detta har inneburit en förskjutning från att förstå barn och unga främst som blivande politiska subjekt till att uppmärksamma deras roll i samtida och historiska former av politiskt handlande. Detta har också bidragit till ett växande intresse för historiska perspektiv på barns och ungas politiska mobilisering. Forskning har visat hur barn och unga i olika historiska sammanhang deltagit i civilsamhälleligt engagemang och politiska rörelser som spelat viktiga roller i perioder av samhällslig omvandling, från revolutionära skeenden till kulturella och sociala rörelser i skilda politiska och sociala kontexter. I dessa sammanhang har barns och

ungas deltagande inte nödvändigtvis tagit formen av självständiga rörelser, men fungerat som en del av bredare kollektiva praktiker för politiskt handlande och samhällelig förändring. (Se exempelvis Bessant 2021; Taft 2011.)

Samtidigt har betoningen på aktörskap också gett upphov till kritiska diskussioner om hur begreppet används och vilka former av politiskt handlande som därigenom synliggörs. I en omdebatterad artikel har historikern Sarah Maza ifrågasatt vad hon beskriver som en närmast normativ förväntan på att finna agens i historiska studier av barn och barndom. I stället för att tolka barns frånvaro i organiserade sociala rörelser som ett uttryck för begränsad handlingsförmåga, föreslår hon att barndom bör förstås som en temporalt avgränsad kategori. Det som definierar barndom är, enligt henne, inte i första hand ålder utan tid. Barndomen är ett övergående tillstånd, en identitet som är på väg att upphöra. Att kämpa för frigörelse eller social reform skulle därmed innebära att kämpa för en framtid där den egna kategoritillhörigheten inte längre existerar. (Maza, 2020.)

Mazas argument synliggör visserligen hur tid strukturerar möjligheterna för politiskt handlande, men lämnar samtidigt vissa frågor obesvarade. Om barn- och ungdom förstås som självupplösande identiteter riskerar barns och ungas politiska engagemang att reduceras till antingen missförstånd eller vuxenstyrd instrumentalisering. En sådan tolkning tenderar också att ta för givet att politiskt handlande primärt är orienterat mot att förbättra villkoren för den egna kategorin, vilket lämnar mindre utrymme för att analysera engagemang i frågor som sträcker sig bortom den egna gruppen och bortom tiden som barn eller ungdomar. Frågan blir således inte om barndomens och ungdomens temporala karaktär står i motsättning till politiskt handlande, utan hur denna framtidsorientering formas av historiska och institutionella villkor och därigenom kan få olika politiska konsekvenser?

Denna fråga är särskilt relevant i relation till kalla kriget. Under perioden tillskrevs barn och ungdomar en central symbolisk och politisk betydelse som bärare av framtiden, samtidigt som deras handlingsutrymme i hög grad formades av vuxenvärldens institutioner och ideologiska projekt. I detta sammanhang organiserades internationella ungdomsrörelser, konferenser och utbyten som en

del av stormakternas strävan att vinna framtiden, men också som arenor där unga själva kunde pröva former för politiskt samarbete bortom nationalstatens och blockpolitikens ramar.

Analysens utgångspunkter

Denna essä syftar till att analysera ungdomars internationella engagemang under kalla kriget som en historiskt situerad och framtidsskapande politisk praktik. Mer specifikt undersöks hur svenska ungdomar genom Sveriges Ungdomsorganisationers Landsråd (SUL) verkade för att bygga broar i en värld som präglades av ideologisk polarisering mellan öst och väst.

Essän intresserar sig inte i första hand för frågan om ungdomar under kalla kriget hade agens eller inte, utan för hur ungdomars politiska handlingsutrymme formades i samspelet mellan temporala föreställningar, institutionella ramar och internationella relationer. Genom att fokusera på SUL, som var ett paraplyorgan som samlade ungdomsorganisationer från hela det svenska politiska spektrumet, möjliggörs en analys av ungdomsengagemang som varken reducerar unga till marionetter för vuxenvärldens ideologiska projekt eller idealiserar deras handlande som uttryck för autonom revolt.

Analytiskt kombinerar essän ett temporalt perspektiv med en historisk analys av internationella institutioner och civilsamhälleliga nätverk. Temporalitet används här som ett sätt att förstå hur ungdomsengagemang orienterades mot framtiden, både i form av symboliskt kapital och som praktisk resurs i politiskt arbete. Ett sådant perspektiv ligger i linje med forskning som betonar hur tid, framtidsföreställningar och generationella positioner formar politiskt handlande, särskilt i relation till barn och unga, vars engagemang ofta förstås genom sin orientering mot det som ännu inte inträffat. (Cole & Durham 2008.) Detta innebär att uppmärksamma hur erfarenheter och relationer som etablerades inom ungdomsrörelsen kunde få betydelse långt bortom den period då aktörerna själva definierades som unga.

Genom att analysera SUL:s internationella arbete som en praktik som rörde sig mellan nationell organisering och transnationellt samarbete bidrar essän till fördjupad förståelse av hur

ungdomar deltog i formandet av ett europeiskt civilsamhälle under kalla kriget. I stället för att betrakta internationell ungdomspolitik som en biprodukt av offentlig utrikespolitik, analyseras den här som en arena där alternativa föreställningar om Europa, samarbete och framtid kunde formuleras och prövas i praktiken. Essän gör därmed två huvudsakliga bidrag. För det första visar den hur ungdomsengagemang under kalla kriget inte enbart bör förstås som ett ideologiskt slagfält. För det andra belyser den hur ett temporalt perspektiv kan bidra till att överskrida dikotomin mellan aktörskap och instrumentalisering i studiet av barns och ungas politiska handlande i historiska sammanhang.

Kalla kriget och ungdomens internationalisering

Under kalla kriget fick barn- och ungdomsfrågor en särskild politisk betydelse. I en värld präglad av ideologisk konfrontation mellan öst och väst kom barn och ungdomar att tillskrivas en central roll som symboler för framtiden. Barn och ungdomar användes på liknande sätt i såväl sovjetiska som amerikanska sammanhang för att legitimera såväl inrikespolitiska reformer som utrikespolitiska ambitioner. (Peacock, 2014.) På internationell nivå tog detta sig uttryck genom etableringen av två konkurrerande organisationer med ambitionen att samla världens ungdomar. World Federation of Democratic Youth (WFDY) bildades 1945 och presenterades som ett brett internationellt samarbete för fred och demokrati, men det visades inom kort att Sovjet övade stort inflytande på organisationen och den kom snart att förknippas med kommunism och socialism. Som ett alternativ bildades därför World Assembly of Youth (WAY) 1949, som blev en västbetonad organisation, men med liknande retoriska ambitioner om fred, internationell förståelse och fokus på mänskliga rättigheter. Dessa två organisationer kom att fungera som centrala noder i kalla krigets ideologiska mobilisering, där ungdomsorganisationer världen över positionerade sig i relation till blockpolitiken. (Kotek, 1996.)

Denna struktur skapade alltså ett internationellt ungdomslandskap präglat av binära motsättningar. Detta har beskrivits som ett ideologiskt slagfält, där ungdomar i praktiken redu-

cerades till brickor i stormaktspolitikens spel. (Kotek, 2003.) En sådan beskrivning riskerar dock att framställa ungdomar som marionetter. Därmed osynliggörs de sätt på vilka unga och ungdomsorganisationer faktiskt navigerade inom och ibland mot dessa strukturer.

Historikern Pia Koivunen har i sin forskning om de sovjetssponsrade Världsunngdomsfestivalerna, nära knutna till WFDY, visat hur dessa evenemang, trots sin starka koppling till sovjetisk propaganda, också fungerade som arenor för möten, utbyten och informella kontakter som inte alltid lät sig reduceras till ideologisk styrning. Festivalerna skapade tillfälliga rum där ungdomar från olika länder kunde erfa internationell gemenskap och föreställa sig alternativa politiska horisonter, även om dessa erfarenheter var situerade inom tydliga institutionella ramar. (Koivunen, 2022.)

Det kalla krigets ungdomslandskap präglades således av en dubbelhet. Å ena sidan var internationella ungdomsorganisationer och evenemang starkt politiserade och integrerade i stormakternas strategier. Å andra sidan öppnade samma strukturer oväntade möjligheter för kontakter och samarbeten som inte alltid följde blocklogiken.

Det är inom detta landskap som Sveriges Ungdomsorganisationers Landsråd kom att verka. SUL:s internationella engagemang tog form i relation till de etablerade strukturerna, men utvecklades gradvis i riktning mot alternativa former för samarbete som syftade till att överskrida den binära ordningen mellan öst och väst.

Bildandet av ett nationellt ungdomsråd för Sveriges ungdomsorganisationer

Initiativet till att bilda ett nationellt ungdomsråd kom från Sveriges Ungdomsberedskap, som under krigsåren hade samordnat ungdomsverksamhet på nationell nivå. Efter andra världskriget lyftes idén om att omvandla denna samordning till en mer permanent struktur anpassad till internationellt samarbete. Sommaren 1949 samlades därför representanter för 29 svenska ungdomsorganisationer på Skansen i Stockholm för att diskutera

bildandet av Sveriges Ungdomsorganisationers Landsråd. Syftet var att fungera som en nationell samordningsplattform för ungdomsorganisationer och att representera svensk ungdom internationellt genom att ansluta sig till World Assembly of Youth.

Att samla ungdomsorganisationer under ett gemensamt paraply och samtidigt göra anspråk på att tala för svensk ungdom väckte kritik, särskilt från de som menade att politisk representation borde ske genom etablerade partistrukturer. Många organisationer var därför tveksamma till att ansluta. Det internationella uppdraget uppfattades däremot som mindre kontroversiellt, inte minst eftersom det inte ansågs inkräkta på nationell politik.

Högerns Ungdomsförbund var till en början den enda politiska ungdomsorganisationen som gick med, men följdes inom kort av Folkpartiets Ungdomsförbund och Svenska Landsbygdens Ungdomsförbund. Först 1957 anslöt Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund, vilket ökade organisationens politiska legitimitet. Under 1960-talet breddades SUL ytterligare när även den kommunistiska ungdomsrörelsen anslöt sig. Denna successiva inkludering innebar att SUL utvecklades till en av få institutionella arenor i Sverige där ungdomar från hela det politiska spektrumet möttes inom samma organisatoriska ram. I en tid präglad av ideologisk polarisering var detta i sig anmärkningsvärt.

Denna ideologiska bredd fick betydelse för SUL:s internationella handlingsutrymme. När organisationen agerade utåt gjorde den det inte som företrädare för en enskild politisk riktning, utan som ett paraply för svensk ungdomsrörelse i bred mening. Detta gav SUL en form av legitimitet som var svår att uppnå för mer ideologiskt homogena aktörer och som gjorde det möjligt att etablera kontakter både i östliga och västliga sammanhang utan att omedelbart avfärdas som part i blockkonflikten. Samtidigt var SUL från början nära knutet till WAY, och medlemskapet utgjorde länge en central del av SUL:s internationella arbete, vilket innebar att organisationen verkade inom kalla krigets etablerade ungdomsstrukturer. Samtidigt skapade dess breda medlemsbas förutsättningar för att senare utveckla former av internationellt samarbete som gick utöver de givna blockramarna. Det är mot denna bakgrund som SUL:s senare brytning med WAY och dess arbete för ett all-europeiskt ungdomssamarbete bör förstås.

Under 1960-talet bidrog protesterörelser mot kolonialism och imperialism, mot Vietnamkriget och apartheid, liksom bredare solidaritetsrörelser i Afrika, Asien och Latinamerika, till att ifrågasätta etablerade politiska och institutionella strukturer. Dessa förändringar påverkade även den internationella ungdomsrörelsen och ledde till ökade spänningar inom organisationer som formats under efterkrigstiden. För SUL innebar detta att relationen till WAY successivt kom att omprövas. Under decenniet växte ett missnöje fram, särskilt bland skandinaviska medlemmar, mot att WAY uppfattades ge företräde åt mer konservativa och blockanpassade positioner. När det mot slutet av 1960-talet avslöjades att WAY hade finansierats av amerikanska CIA blev detta en katalysator i en redan pågående ideologisk och institutionell omprövning, vilket ledde till att SUL 1970 beslutade att lämna organisationen.

Utträdet ur WAY markerade ett tydligt brott med det internationella arbete som präglade SUL sedan bildandet 1949, vilket aktualiserade frågan om hur internationellt ungdomsengagemang kunde organiseras på andra sätt. För SUL blev detta en möjlighet att ompröva både mål och medel för sitt internationella arbete.

I stället riktades fokus mot bilaterala och regionala samarbeten. Under 1970-talet kom Europa gradvis att framträda som den centrala arenan för detta arbete. I ett internationellt landskap präglat av blockkonfrontation uppfattades det europeiska sammanhanget som mer öppet för dialog, experiment och långsiktigt relationsbyggande. SUL:s engagemang inom Council of European National Youth Committees (CENYC) blev här särskilt betydelsefullt. Organisationen samlade nationella ungdomsråd från olika delar av Europa och var från början mindre ideologiskt entydig än de två världsorganisationerna. Även om CENYC huvudsakligen bestod av västeuropeiska aktörer, fanns där en uttalad ambition att verka för bredare europeiskt samarbete.

SUL kom att inta en aktiv roll inom CENYC och engagerade sig i en rad initiativ som syftade till att bygga kontakter mellan ungdomsorganisationer i öst och väst. Under 1970-talet organiserades bilaterala utbyten, möten och större konferenser, bland annat i Helsingfors 1972, Warszawa 1976 och Budapest 1978. Dessa aktiviteter

var inte spektakulära till sin form, men uttryckte en medveten strategi att bedriva lågintensiv politik under kalla krigets yta.

Vid slutet av decenniet uppfattades detta arbete som framgångsrikt. Kontaktnäten hade fördjupats och det fanns en växande tilltro till att ett mer formaliserat all-europeiskt ungdomssamarbete var möjligt. I detta sammanhang intog SUL också en tydligt skeptisk hållning till EG:s försök att etablera en egen ungdomsstruktur, som uppfattades som begränsad till en exklusiv skara västeuropeiska stater och därmed oförenlig med ambitionen om ett verkligt all-europeiskt samarbete.

Samtidigt var det all-europeiska projektet präglad av begränsningar. Ideologiska motsättningar, frågor om representation och ojämlika institutionella förutsättningar satte ramar för vad som var möjligt. Dessa spänningar synliggör dock den centrala poängen i SUL:s internationella arbete. Ungdomsengagemanget var varken ett uttryck för fullständig autonomi eller för ren instrumentalisering, utan en praktik som tog form i samspelet mellan framtidsorientering, institutionella strukturer och historiska omständigheter.

Det är mot denna bakgrund som SUL:s engagemang för att institutionalisera ett all-europeiskt ungdomssamarbete bör förstås. Snarare än att utgöra ett sidospår i kalla krigets historia pekar dessa initiativ mot hur ungdomar deltog i att föreställa sig och delvis praktisera ett annat Europa än det som definierades av blockpolitiken.

Att bygga Europas framtid

Strävandet efter all-europeiskt ungdomssamarbete gav resultat. Ett viktigt symboliskt genombrott var Världsongdomsfestivalen i Havanna 1978. Festivalerna hade länge varit nära knutna till WFDY och den socialistiska internationalismen, men i Havanna deltog för första gången en bred svensk ungdomsdelegation där SUL spelade en samordnande roll. Delegationen omfattade ungdomsorganisationer från i stort sett hela det politiska spektrumet, inklusive socialdemokratiska, liberala och centerungdomsförbund, sida vid sida med kommunistiska organisationer.

För SUL markerade detta ett konkret bevis på att all-europeiskt och blocköverskridande samarbete inte bara var en abstrakt ambition. Trots vissa politiska konflikter inom delegationen uppfattades deltagandet som ett genombrott för brett samarbete och som en bekräftelse på den strategi som utvecklats under 1970-talet. Havanna blev därmed mindre betydelsefull som enskilt evenemang och mer som indikator på att långsiktigt relationsbyggande kunde bära frukt även i starkt politiserade miljöer.

I kölvattnet av detta genombrott intensifierades försöken att institutionalisera det all-europeiska samarbetet. Vid möten mellan europeiska ungdoms- och studentorganisationer, där både CENYC och WFDY deltog, antogs en gemensam deklaration om principerna för All European Youth and Student Cooperation (AEYSC). Samarbetet skulle bygga på fredliga och jämlika villkor oavsett sociopolitiska system, med fokus på fred, säkerhet, nedrustning och dialog. Ambitionen var att skapa en struktur mellan öst och väst som kunde bära det informella samarbetet vidare i mer stabil form.

SUL var en aktiv aktör i denna process och tog tidigt initiativ till att arrangera konferenser och möten inom ramen för det nya samarbetet. Samtidigt blev begränsningarna snabbt tydliga. Förhandlingar om medlemskap och representation visade sig vara svåra att överbrygga, och redan i början av 1980-talet hamnade projektet i ett dödsläge. Konflikten kring antagandet av vissa organisationer, där politiska och ideologiska motsättningar åter aktualiserades, ledde till att den formella strukturen i praktiken lades på is i några år.

Misslyckandet kan vid en första anblick tolkas som ett uttryck för kalla krigets överordnade strukturella begränsningar. En sådan tolkning riskerar dock att förbise det som faktiskt åstadkommits. De nätverk, erfarenheter och relationer som byggts upp under 1970-talet försvann inte när de formella strukturerna stagnerade. Tvärtom fortsatte SUL sitt internationella arbete genom bilaterala kontakter och informella samarbeten, och under mitten av 1980-talet fick det all-europeiska engagemanget ny kraft i takt med att politiska spänningar började mjukas upp.

När muren föll 1989 skapades helt nya förutsättningar för relationerna mellan öst och väst. I det nya politiska landskapet omformulerades många av de idéer om dialog, inkludering och

uropeiskt samarbete som tidigare hade utvecklats inom ungdomsrörelsen. Det som under kalla kriget framstätt som visionärt eller politiskt svår genomförbart kom från 1990-talet i allt högre grad att institutionaliseras, inte minst genom EG/EU:s utvidgning.

Det all-europeiska projektets kulmen och begränsningar synliggör kärnan i SUL:s internationella engagemang. Ungdomarnas politiska handlande var varken linjärt eller entydigt framgångsrikt, men bidrog till att formulera alternativa sätt att föreställa sig Europa och internationellt samarbete. Misslyckandet att institutionalisera samarbetet under kalla kriget framstår därmed inte som ett slut, utan som en del av en längre historisk process där ungdomsengagemang fungerade som ett laboratorium för föreställda framtider.

Avslutning

Denna essä har analyserat ungdomars internationella engagemang under kalla kriget genom ett temporalt perspektiv, med Sveriges Ungdomsorganisationers Landsråd som empiriskt nav. I stället för att fråga om unga hade agens eller inte har fokus legat på hur deras politiska handlingsutrymme formades i relation till framtidsorientering, institutionella strukturer och historiska omständigheter. SUL:s arbete visar att ungdomsengagemang under kalla kriget varken kan reduceras till ren instrumentalisering eller förstås som autonom opposition. Det tog form i ett spänningsfält där unga både anpassade sig till och omförhandlade de ramar som sattes av vuxenvärldens institutioner och ideologiska konflikter.

Genom sitt breda medlemskap och sin nationella förankring kunde SUL utveckla en praktik som låg mellan civilsamhälle och internationell politik. Organisationens engagemang för ett all-europeiskt samarbete visar hur ungdomar, trots begränsad formell makt, kunde bidra till att skapa relationer, nätverk och politiska föreställningar som inte fullt ut följde kalla krigets blocklogik.

Ur ett temporalt perspektiv framträder detta engagemang inte som en parentes i väntan på vuxen politik, utan som en praktik vars betydelse sträckte sig bortom den tid då aktörerna själva definierades som unga. Här nyanseras också den kritik som riktats

mot ett alltför okritiskt fokus på agens. SUL:s historia visar att politiskt handlande inte alltid tar formen av revolt eller social rörelse, utan ofta består av samarbete, anpassning och långsiktigt institutionellt arbete. Ungdomars framtidsorientering fungerade i detta sammanhang inte enbart som en begränsning, utan också som en resurs som möjliggjorde engagemang i frågor som sträckte sig bortom den egna generationen.

Genom att placera ungdomsengagemang i kalla kriget i ett längre tidsperspektiv bidrar essän till en förståelse av barn och unga som medskapare av internationella politiska processer. Det visar hur ungdomar, verksamma inom civilsamhällets institutioner, deltog i att föreställa sig och delvis praktisera ett annat Europa än det som definierades av blockpolitiken. I detta ligger essäns huvudsakliga bidrag: att visa hur ungdomsengagemang, snarare än att vara ett övergående stadium, kan förstås som en framtidsskapande politisk praktik vars effekter har potential att verka långt efter att ungdomstiden tagit slut.

~

Det empiriska underlaget för denna essä bygger på arkivmaterial från Sveriges ungdomsorganisationers landsråds arkiv (Riksarkivet) och har analyserats inom ramen för den pågående studien Löw, Joel & Josefsson, Jonathan (2026): "Unifying Youth, Engaging the World: The National Council of Swedish Youth, 1949–1995" (*opublicerat manuskript*).

Litteraturförteckning

Bessant, Judith (2021): *Making-up people: youth, truth and politics*. Abingdon, Oxon: Routledge.

Cole, Jennifer & Durham, Deborah Lynn (red.) (2008): *Figuring the future: globalization and the temporalities of children and youth*. Santa Fe: School for Advanced Research Press.

Koivunen, Pia (2022): *Performing Peace and Friendship: The World Youth Festivals and Soviet Cultural Diplomacy*. Berlin/Boston: De Gruyter.

Kotek, Joël (1996): *Students and the Cold War*. London: Macmillan.

- Kotek, Joël (2003): "Youth Organizations as a Battlefield in the Cold War", *Intelligence & National Security* 18(2): 168–191.
- Maza, Sarah (2020): "The Kids Aren't All Right: Historians and the Problem of Childhood", *American Historical Review* 125: 1261–1285.
- Peacock, Margaret (2014): *Innocent Weapons: The Soviet and American Politics of Childhood in the Cold War*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Taft, Jessica K. (2011): *Rebel Girls: Youth Activism and Social Change Across the Americas*. New York: New York University Press.

Vinnaressä i Hans Ruin-tävlingen 2025

Mormors klocka – socialt, materiellt och idéhistoriskt arv

Niclas Hell

När mormor dog bestämde sig morfar för att dödstäda. Han skulle göra det ordentligt, allt skulle bort: minnen från hans barndom som statare, utmärkelser för decenniernas trogen tjänst, bowlingtroféer och myntsamlingen som han under närmare ett sekel metodiskt uppdaterat varje år. En osannolik kraftansträngning av en man i 90-årsåldern som var på väg att förlora kampen mot den alkohol, tobak och betongindustri som varit ledmotiv i hans liv.

Jag ringde upp för att få honom att spara någon enstaka pinal, som minne. Han var obeveklig på det sätt man alltid är när man fattat ett svårt beslut och har kort om tid att genomföra det. Morfar förklarade att så snart han var färdig med utrensningen skulle han checka in på hemmet för att sedan aldrig checka ut igen. Sagt och gjort. Det var sista gången vi talades vid. Nu är han också död, oförsonad med alla, allra mest sig själv. No mercy.

Jo förresten, lite mercy. På dödsbädden lyckades en av morfars vänner övertyga honom om att överlåta en sista souvenir till mig, en av de få saker han ännu inte gjort sig av med. När jag mötte upp hans väninna fick jag hålla mig för ett i stunden mycket olämpligt skratt. Det var ett av de väggur som mormors far tillverkat i Österbotten under 1930- och 1940-talen. En bättre påminnelse om tidens förgänglighet från en döende man kunde man knappast ha önskat sig.

Mormors fars urmakeri. Foto: Privat

Klockors symboliska laddning har varit lika stark som motsägelsefull sedan de uppfanns i högmedeltidens dunkel, och jag vet inte vad morfar ville kommunicera med sin gåva. Kanske var det bara hans grundmurade självironi eller oviljan att skicka en så fin pjäs till soptippen. Eller så ångrade han sig och ville försonas. Jag får aldrig veta. Klockor kan användas för att beteckna en mängd konkreta och abstrakta tankar: en väckarklocka säger oss kanske att en deadline närmar sig medan Big Ben kan vara en symbol för hela sitt land, eller kanske signalera konservativ förfining i allmänhet? Bland de 3790 emoji som stöds av det nuvarande standardbiblioteket finns 30 stycken som direkt avbildar tidmätare. Läger man till andra tidsmarkörer som ”dag”, ”kväll” och månens faser blir det cirka 50 stycken. Som jämförelse finns det ungefär 100 ansikten med känslouttryck.

Trots det kunde jag inte hitta någon emoji som speglade min upplevelse. Det var svårt att vara arg på morfar för hans vilja att städa bort sitt liv. Han var vid sina sinnens fulla bruk, som det heter, och rätten att göra som man vill med sina ägodelar och hemligheter kändes liksom starkare än min rätt att ta del av min historia. Kanske är det ett uttryck för vår individualistiska tidsålder där äganderätten är okränkbar. Kanske är den en klassfråga. Att fattiga människors ägodelar inte inbringar ett särskilt stort pris är inte förvånande. Men om deras värde inte anses så stort är det desto mer alarmerande. Professorer som Ronny Ambjörnsson och Svante Beckman har höjt varningens fingrar för att arbetarklassens fysiska minnen uttraderas. Inte bara av gentrifiering, konsumtionshets och dålig produktionskvalitet, utan också av arbetarklassen själva. Jag tror att morfar ansåg att få saker han och mormor ägt var värda något. Men hans svärfars urmakarhantverk var en alltför uppenbar arvegodskandidat för att kastas bort med gott samvete. Kanske såg han sig som klockans förvaltare mer än som dess ägare?

Den schweiziska klocktillverkaren Patek Philippe, som tillverkar några av världens mest exklusiva och eftersökta armbandsur, har sedan 1996 marknadsfört sig med sloganen ”You never actually own a Patek Philippe. You merely look after it for the next generation.” Devisen bildsätts med fäder och söner som spelar schack, kör sportbilar, läser läxor och tittar i stora konstböcker tillsammans. Vill du köpa en ny Patek Philippe behöver du ofta

stå i kö i årtal och betala ett fem- eller sexsiffrigt belopp i euro. Men vad gör väl det när din investering tar sikte på framtiden, ja nästan på evigheten? Du kan köpa en klocka på internet för 10 euro som fyller samma funktion (billiga kvartsur är betydligt mer precisa än en aldrig så skicklig schweizare), men känslan av att ditt barnbarnsbarn kommer att ta studenten prydd av artefakten som tickar på din handled är, tja, obetalbar.

Patek Philippe jobbar med beprövade metoder eftersom klockan varit en statussymbol under tusentals år. Den indiske kungen Porus gav ett avancerat vattenur till Alexander den store, och kalif Harun al-Rashid gav ett till Karl den store tusen år senare. Båda var storslagna diplomatiska gester som hänförde betraktare i det efterblivna Europa. Förmågan att imponera var på ett självklart vis överordnad den faktiska användbarheten, precis som för ett mekaniskt ur idag. Extremexemplet är möjligen Antikytheramekanismen från 100-talet före vår tideräkning, som med sina över hundra kugghjul kunde beräkna månfasar, solförmörkelser och olympiska spel. Den omdefinierade bilden av det antika Greklands ingenjörskonst. Eftersom den är den mest avancerade tekniska pryl som hittats från hellenismen (med god marginal) så var den säkerligen mycket exklusiv. Trots mekanismens osannolikt komplexa design är forskarnas konsensus att den var mer av en talking piece än ett bruksföremål, trots eller kanske tack vare stjärnornas viktiga roll i hellenismens kultur. Det hade sannolikt varit billigare att bygga ett observatorium och anställa en skock astronomer än att låta tillverka Antikytheramekanismen.

Mormors fars klocka är ingen statuspryl på 2020-talet, tillverkad som den är i robust finländsk furu med enkla sniderier och en minimalistisk urtavla som påminner om Bauhausprinciperna. Samma principer vägledde designen av Patek Philippes mest ikoniska och kopierade klocka Calatrava. Där slutar likheterna. Men oavsett marknadsvärde behåller även enklare klockor en självklar status som arvegods. I Quentin Tarantinos ikoniska film *Pulp Fiction* får Bruce Willis en klocka som hans far gömt mellan skinkorna i årtal i ett vietnamesiskt fångläger. Bruce tvingas under handlingens gång riskera livet för att få tillbaka klockan. Det är en förvånansvärt relaterbar del av en i övrigt surrealistisk film. Var och varannan av mina manliga vänner har ärvt guldklockor

som delats ut till förfäder för lång och trogen tjänst vid industrier eller statliga verk. Alltid med högt affektionsvärde. Nästan aldrig burna till vardags.

Fina klockor ska helst vara tidlösa, om uttrycket tilläts. Storleken på moderna armbandsur sväller och krymper med tidernas växlingar, men de riktigt klassiska modellerna är på den mindre delen av skalan. Stilgurun och adelsmannen Fredrik af Klercker säger att "ju mindre klocka, desto äldre pengar". När armbandsurens storlek nådde sin senaste kulmen i slutet av 2010-talet försökte en kvinna i Södermalmsnatten förföriskt beskylla mig för att vara modemässig medlöpare med orden "Jag slår vad om att du har en fet jävla klocka under kavajärmen". De klockor som mina vänner ärvt efter statliga trotjänare är visserligen aldrig "feta", men inte heller så små att de skvallrar om gamla pengar. De ligger oftast på nattduksborden, tidlösa på mer än ett sätt eftersom de flesta aldrig dras upp. Älskade men oanvända fyller de samma grundläggande funktion som Porus vattenur.

Jag brukar skämtsamt kalla dessa tysta dyrgripar för Warholklockor. Andy Warhol hade en av världens största privata klocksamlingar, men eftersom han aldrig drog upp dem så visade de bara tiden rätt två gånger per dygn. Det är lätt att charmas av en sådan inställning till tid: att arrogant understryka oviljan att delta i modernitetens tidshets, men samtidigt kurera en världsledande samling av armbandsur. Patti Smith uppträdde under 1970-talet på New Yorks punkscener i en t-shirt med texten "FUCK THE CLOCK". Paradoxalt nog vittnar det om en liknande inställning till tid trots deras motsatta relationer till klockor. Warhol samlade maniskt på allt från snabbmatsmenyer till blaserade skönhetsdrottningar och hans beteende verkar bekräfta den gamla tesen att där fattiga är tokiga så är rika excentriska. Och än mer: konstnärer har rätt att stå utanför tiden, upptagna som de är av det eviga. De har lyxen, kanske behovet, att stå utanför stämpelklockor och tidtagarur. Med sitt diskreta tickande påminner min klocka om den flyende tiden och manade mina morföräldrar till lutheransk produktivitet under ett halvsekel. En äkta skönande skulle nog ha svårt att stå ut med ljudet.

Redan på 1550-talet, i *Le vite*, Giorgio Vasaris biografi över samtida konstnärer, beskrevs konstnärer vördnadsfullt som

oförmögna att passa tider. Vasari som kallas konsthistoriens fader har bidragit till att forma synen på konstnären som en förvirrad men transcendent typ som står över oss dödliga. Detta i kontrast till den tidigare bilden av konstnären som en av medeltidens många hantverkare med skrå och gesällbrev. Så länge konst sågs som en produkt av någons fysiska arbete bidrog det till konstnärernas låga status. Porträttet av Albertus Pictor i Bergmans *Det sjunde inseglet* (1957) kan tjäna som illustration. Den försupna, grovmynta kyrkomålaren står i kontrast till både det kyrkligt heliga och konstens transcendentala funktion, samtidigt som han reflekterar 1900-talets kontrasterande konstnärsideal.

Bergman var inte först med att framställa konstnären som en världslig figur. På 1900-talet etablerade flera rörelser synen på konstnären som en profan typ, inte minst under industrialiseringen av filmkonsten med massproducerade genrefilmer och skådespelare på månadslön. Frankfurtskolans filosofer sparkade bakut: konstens värde urholkas när konsten blir en industri med stämpelklockor! I Hollywood skrattade de rätt med bourbonglasen i högsta hugg och tände en cigg för att understryka att de var råbarkade hårdingar.

På andra sidan Atlanten ville socialistiska konstnärer bli ett med sina arbetande bröder och systrar. Idealet var "en hårt arbetande tillverkare av brukskonst" som Carl Johan de Geer beskriver sig själv, ekande från en tid med ljuva drömmar om en rimligare värld. Sovjetiska konstnärers verksamhet ramades in tidsligt och innehållsmässigt av planekonomi och deadlines. Detta fyllde inte minst en ideologisk funktion där de tidliga begränsningarna delvis definierade arbetargemenskapen. Det socialistiska popbandet Doktor kosmos sjöng 2001 att "Man behöver inte vara fattig – jag menar att den som inte har makt över sina jobbtider och raster är arbetarklass" och det hade Högsta Sovjet kunnat instämma i.

Andy Warhol lyckades, sin rollfigur trogen, att domptera båda dessa tidsbegrepp: hans studio The Factory använde massproduktionen och samhällets acceleration som drivkraft. Samtidigt, och kanske motsägelsefullt, filmade han Empire State Building i åtta timmar och kallade det en långfilm (*Empire*, 1965). Med en stilstående Cartier Tank Américaine runt handleden.

Det fanns inget motsägelsefullt eller enigmatiskt i mormors fars urmakeri. Han var den enda son som blev kvar efter att österbott-

ningarna farit till USA under seklets första årtionden. Tradition och hävd gjorde honom till jordbrukare, fiskare och snickare. Brevkurser och nyfikenhet gjorde honom till fotograf, urmakare och lite av varje som inte krävde att han ägnade hela dagarna åt nät och plog. Familjen fick under hans mest verksamma år ett något högre välstånd än grannarna, och under kriget kunde de hjälpa nödlidande snarare än att själva be om hjälp. Således tillhörde han kanske inte arbetarklassen enligt Doktor kosmos strikta definition. Han styrde nöjt över sina egna tider. När jag tittar upp mot hans sniderier som nu hänger ovanför mitt skrivbord tänker jag att han hade mer gemensamt med Vasaris konstnärer som levde enligt sin egen tidsuppfattning än med den ägande klass som sovjeterna ville bekämpa.

Efter kriget för flera av de vänner som fanns kvar också till Amerika. Urmakaren åldrades och ingen tog över när bygden avfolkades och priset på klockor fortsatte sjunka. Mormor själv flyttade till Sverige. Gården i Österbotten lämnades för fädot och kvar fanns bara mormors syster som var eljest. Välståndet förgick i permanent förfall. Släktingarna i Minnesota som blivit rika dök upp i Finland med ojämna mellanrum och köpte någon fastighet för att stödja en utblottad släkting eller drömma om nostalgiska renoveringsprojekt som aldrig blev av. En guldålder buren på en mans starka axlar som höll armodet på avstånd några korta decennier. Kvinnorna är bleka bifigurer trots att de utgjorde två tredjedelar av det totala antalet personer som bodde på gården. Familjens historia om uppgång och fall är schablonartad, nästan arketypisk. Men just så berättades den för mig.

För vår familj var klockorna sinnebilden av ett ordnat borgerligt liv. De tidiga offentliga klockorna fyllde en liknande funktion: urverk monterades på offentliga byggnader till hisnande kostnader och enbart efter godkännande från Rom. Påven Sixtus IV lät sin hemstad Savona i Italien uppföra ett urverk i stadens klocktorn på 1470-talet, fastän staden knappast ansågs vara betydelsefull nog. Detta uppfattades inte utan skäl som nepotism, och när tillståndskravet slopades kring år 1500 skaffade i stort sett varenda håla i det civiliserade Europa en offentlig klocka för att besvärja sin status. Nordens första urverk monterades på Lunds domkyrka i Danmark på 1400-talet med påvlig välsignelse. I Finland fick man vänta till

1550 när ett urverk monterades på Åbo slott, då Gustav Vasa frigjort sig från romerska veton.

Under reformationen lät flera nykläckta protestantiska furstar montera ned urverken i sina städer eftersom de sågs som symboler för katolicismen och påvligt beskydd. På så sätt kunde ett urverk i Åbo stå för friheten att göra som man vill, medan ett liknande urverk i Niedersachsen kunde vara ett tecken på påvligt förtryck. Reformationen gjorde också urmakeriet till ett merendels protestantiskt hantverk. En stor del av Västeuropas urmakare flydde religiös förföljelse under den katolska motreformationen; många högspecialiserade hantverkare hade konverterat tidigt i och med protestantismens liberala inställning till hantverk och handel. Fastän den tidiga protestantiska etiken förbjöd onödigt utsmyckning tillät till exempel Schweiz strikte reformator Jean Calvin just klockor eftersom de var praktiskt användbara och inte bara tomt prål. En mer protestantisk dygd än punktlighet är svår att föreställa sig. Genève blev ett internationellt centrum för urmakeri, och Calvin har vänt sig i graven sedan dess: klockor från hans stad blivit ett av de främsta uttrycken för överdådigt fåfänga.

Det är svårt att inte dra paralleller mellan utvecklingen av klockan och det stora moderna projektet med sin standardisering, storskalighet och globalisering. Mormors far var ett av modernitetens barn: utan delar importerade från utlandet eller folkbildningsrörelsen hade han inte kunnat tillverka sina ur. Han hade inte varit lärling hos en mästare och kunde därför inte tillverka balanshjul och drivfjädrar från grunden. Efterfrågan på klockor ökade symbiotiskt med sjunkande priser och högre krav på tidpassning när reglerat lönearbete och järnvägstrafik blev självklarheter. En ensam klocka är bara värdefull som kuriositet eller prydnad, men en gemensam klocktid uppstår när fler människor har tillgång till en pålitlig tidmätare. I ett litet samhälle i södra Österbotten uppstod efterfrågan på allvar efter första världskriget. Mormors far bistod byn med sitt mörkrum, sin importlicens och långa rader av finmekaniska verktyg. Bygden tog genom honom ett av stegen på vägen från en tänjbar soltid, där dagens timmar var kortare på vintern, till den alltmer precisa, linjära och globala klocktiden.

Den utveckling där tiden skärs i allt tunnare skivor, som möjliggjordes av minutvisaren på 1500-talet och sekundvisaren på

1600-talet, skymmer det kanske mest uppenbara sättet att tolka klockan: i stort sett alla mekaniska klockor gestaltar tiden cyklistiskt. Alla bevarade urtavlor efter mormors far har samma cirkulära form. Ändå har klockan blivit den uppfinning som slutligen dödade vår intuitiva uppfattning av tiden som just cyklisk och återkommande. Såväl Nietzsche som den hinduiska traditionens tidsuppfattningar, för att ta två brokiga exempel, ser tiden som en återkommande rörelse i stort och smått, från den enskilda dagens återfödelse till världsåret, som i båda fallen är miljontals år långa. Ett samhälle där tillväxt och individuell utveckling inte är huvudsakliga mål präglas betydligt mer av det cykliska än det linjära.

Klockan blev cirkulär av flera skäl. Det främsta är kanske skeuomorfism, det vill säga när nya produkter lånar drag som var nödvändiga i tidigare modeller, men som nu tjänar som igenkänning eller ornamentik. Solur är av nödvändighet runda. Tidens gång, som var betydligt mer böjlig före klockan med sina jämnlånga timmar, accentueras av en symmetrisk design. För den som är ovan vid att läsa klockan är en rektangulär eller triangulär form mer svårläst, för att inte tala om Salvador Dalís surrealistiska målningar av smältande klockor. Det är också frestande att göra poetiska tolkningar, till exempel se den runda formen som en ställföreträdare för solen. Sist men inte minst är klockan ett objekt som är mer förknippat med tradition än utveckling; de flesta ur som säljs är fortfarande cirkulära med visare trots digitalklockans fördelar. Nog framkallar en trivsamt tickande gammal klocka i ett finrum starkare minnen än en digital dito, och den här texten är en berättelse om min relation till en sådan klocka.

När mormor för sista gången besökte sitt Österbotten innan hon vandrade in i demensens dimmor tog hon med mig till sin fars verkstad. Alla porträtt och folklivs fotografier var donerade till det lokala arkivet och alla fungerande klockor var bortslumpade eller skänkta till vänner. Kvar låg de saker han arbetade på när han för sista gången släckte den skärmlösa glödlampan, nu täckta av ett tjockt lager damm och en lukt av förr i tiden. Mormors berättelse hade en början i lantlig fattigdom, en mitt i anständig trygghet och ett slut i samtidens besvikelser. Klockornas tid var förbi och kvar fanns det svår- och vemod som hon inte kunde dölja ens för mig i mitt sommarvita snagg och med en muminläsk i handen.

Jag sökte nyligen upp en urmakare för en översyn av klockan. När jag hämtade ut klockan sa han stolt "Nästa gång klockan behöver en översyn är jag död, så du får hitta någon annan". Kanske sa mormors far något liknande till sin dotter och svärson när de fick klockan i gåva och blev klockans förvaltare under sjuttio år. You never actually own a Patek Philippe. You merely look after it for the next generation. Det är lärdomen jag väljer att dra. För mig är inte klockorna den flyende tiden, utan tillförsikten om att nya händer ska vrida upp dem.

■ Pedagogik som frigörelse

Birgit Schaffar: *Anpassa eller frigöra?*
Åtta studier om pedagogikens uppdrag.
Malmö University Press, Malmö 2025.

Pedagogen Birgit Schaffar tillägnar boken sina studenter med uppmaningen att reflektera över följande fråga: hur kan pedagogik vara en kraft för förändring och inte bara en sysselsättning inför nästa utvärderingstillfälle? Hon tillägger att det inte finns någon deadline, inga inlämningsflikar, inga bedömningsgrunder, inga kompletteringsuppgifter eller intyg – fokusera enbart på frågan! Som komplement till denna sympatiska uppmaning kan jag tillägga: börja med att läsa Schaffars *Anpassa eller frigöra* – boken är ett utmärkt och gediget svar på frågan ni funderar på. Starta där, kära studenter, tänk sedan vidare själva.

Anpassa eller frigöra är ett sannfärdigt och genuint försök att artikulera vad pedagogikens samhällseliga, moraliska och existentiella uppdrag borde vara idag. Boken utgörs av åtta kapitel som är tematiskt åtskilda men sammansvetsade genom distinktionen som återfinns i bokens titeln: anpassa eller frigöra? För Schaffar är detta en fråga om hur pedagogikens grundläggande uppdrag skall förstås. Handlar uppdraget om att anpassa kommande generationer till samtidens megatrender och politiska ramar, *eller* är pedagogiken en väg till frigörande, kritisk självförståelse som möjliggör samhällselig förändring? Som Schaffar visar är den här frågan i sin

tur oskiljbar från våra uppfattningar om pedagogikens egenart. Pedagogiken kan vara en väg till frigörelse enbart om den förstås som en självständig verksamhet och inte enbart som ett instrument för att förverkliga givna politiska och ekonomiska målsättningar. Schaffars argument för pedagogikens självständighet, eller autonomi som hon benämner den, är en av bokens absoluta pärlor. Autonomin härrör inte från distinkta metodologiska principer eller teoretiska begrepp, utan från lärarens etiska förpliktelse att se till elevens bästa. Ett klockrent resonemang som visar hur fenomen som betygsinflation är skadligt inte enbart för enskilda elever utan samtidigt också för hela idén om pedagogik.

Till bokens styrkor hör också det breda anslaget för att granska pedagogikens uppdrag. Som Schaffar lyfter fram, kan ordet pedagogik ringa in tre skilda områden: den praktiska verksamheten, den administrativa och politiska beslutfattandet, samt den pedagogiska vetenskapen. Schaffars explicita anspråk är att dessa verksamheter förenas i ansvaret om att tillsammans svara på frågan om vad vi behöver veta och kunna för att leva ett gott och meningsfullt liv i dag och i framtiden. Även om pedagogikens områden onekligen hör samman, så är det tveklöst i relation till den administrativa och politiska dimensionen som bokens eget budskap framträder som tydligast. Schaffar är en skoningslös kritiker av det pedagogiska fältets privatisering. Genom flertalet exempel och studier – både från Sverige och Finland – visar hon hur marknadslogiken med vinstintressen och kundbetjäning underminerar själva grunderna för den etisk-pedagogiska relationen mellan lärare och elev. Oblygt konstaterar Schaffar att marknadsanpassningen av pedagogiskt arbete ”skapar existentiella lojalitetskonflikter och korrupperar pedagogikens anda” (s. 87). Ett exempel på denna konflikt, och källa till korruption, är då läraren tvingas välja mellan det sanningenliga betyg som tjänar eleven och det glädjebetyg som lockar fler elever och därmed tryggar lärarens arbetsplats.

Schaffar bekänner sig till en kontinental tradition inom pedagogiken, med bildning och mänsklighetens utveckling som ideal, samt till den allmänpedagogiska kritiken av marknadstänkande inom utbildningsväsendet. Det är mycket lätt att nicka i medhåll både åt hennes detaljerade utläggningar om bildningsidéns samtida relevans i kapitel sju och åtta och åt den förödande kritiken av

pedagogikens marknadsanpassning i kapitel två till fyra. Ibland blir det dock något oklart hur Schaffar förstår sin egen bok. Hon pläderar å ena sidan för pedagogiken som en öppen och granskande verksamhet där vi tillsammans letar efter svaret på frågan om vad ett gott liv är. Fokus är på frågorna, inte svaren. Pedagogiken är således en del av den demokratiska infrastrukturen för vårt frågande – något som främjar våra förmågor att delta i den politiska sfären, och inte verksamhet som skall förväxlas med politisk aktivism, enligt Schaffar. Dessutom beskriver Schaffar pedagogiken som en "röst för godhetens möjlighet" i våra relationer till människor och natur runtom oss (s. 221). Samtidigt är det mycket tydligt att godhetens möjlighet, enligt Schaffar, omöjliga kan förverkligas om vi anammar marknadstänkande inom pedagogiken. Och det här är ett svar, inte en fråga. Med andra ord, hennes bok är ett ställningstagande om var godhetens möjlighet *kan* finnas, och inte, som hon ibland beskriver pedagogikens uppdrag, ett letande där vi tillsammans helt öppet frågar vad det goda livet kunde innebära.

Boken har några små skavanker. Kritikens ramverk ter sig ibland något föråldrad. För Schaffar är nämligen nyliberalismen fienden nummer ett för möjligheten till frigörande pedagogik. Att så varit fallet betvivlar jag inte, men är det en bra prognos för den framtid som Schaffar ofta talar om? Flera av de internationella organisationer som Schaffar lyfter fram som nyliberalismens bannförfare (WTO, OECD, Världsbanken) har förlorat sin betydelse med Trumperans populism, merkantilism och protektionism. Otaliga artiklar och böcker har redan skrivits om nyliberalismens död – en bra introduktion är Gary Gerstles *The Rise and Fall of the Neoliberal Order* (2022). Det är synd att Schaffar inte alls beaktar denna utveckling i boken; hon har säkert något klokt att säga om den. Schaffar vill också framhålla vikten av historisk förståelse genom granskningar av samtida fenomenens idéhistoria. Gott så, men i kontrast till pedagogiken tar Schaffar tyvärr inte det historiska uppdraget på allvar. Hennes idéhistoria är snarare teleologiska genealogier än försök att förstå förflutna idéer på dess egna villkor. Tydligast blir detta med Schaffars tolkning av Hegel som determinist och fröet till moderna nödvändighetsdiskurser. Schaffar verkar inte känna till att den här ohållbara läsningen

av Hegel skjutits ner många gånger om, speciellt eftersom den figurerar i Karl Poppers välkända *The Open Society and Its Enemies* (1945). Det vore helt oproblematiskt att säga att Hegel ibland tolkats som determinist, eller att *vi* kan dra sådana slutsatser från Hegels idéer, om vi inte är intresserad av vad han försökte säga. Men då sysslar man inte längre med idéhistoria.

Invändningarna ovan är dock av liten betydelse för en bok som i övrigt är fullpackad med insiktsfullt forskningsarbete om pedagogikens samhälleliga, moraliska och existentiella betydelse idag.

Jonas Ahlskog

■ Pandemitid och unga vuxnas liv

Päivi Honkatukia, Jenni Kallio och Mirja Määttä (red.):
*Elämää korona-ajassa. Poikkeusolot nuorten aikuisten
kokemana*. Vastapaino, Helsingfors 2024.

Drygt fyra år efter att COVID-19 anlände till Finland publiceras den finska antologin *Elämää korona-ajassa. Poikkeusolot nuorten aikuisten kokemana*. På svenska kunde titeln översättas till livet under coronatiden. Unga vuxnas upplevelser av undantagsförhållanden. Boken var en av sju finalister till årets vetenskapliga bok i Finland år 2024.

Den ledande frågan för hela boken är: Hur är det att bli vuxen i början av 2020-talets Finland mitt i en global pandemi? Den 17 mars 2020 förklarade Finlands regering undantagstillstånd på grund av coronaviruset. Finska medborgare och personer bosatta i Finland uppmanades att inte resa utomlands. För finländska turister rekommenderades omedelbar återresa till Finland. Skolor och alla typer av läroanstalter stängdes och distansundervisning inleddes samtidigt som museer och teatrar stängdes. Offentliga sammankomster begränsades till tio personer och personer över 70 år anvisades att undvika kontakt med andra. Det här är en tid som många minns mycket väl, men samtidigt en tid som kan kännas avlägsen.

Boken har tre redaktörer och totalt nio skribenter. Förutom ett inledande kapitel, ett metodbeskrivande kapitel och ett avslutande kapitel, innehåller boken sju kapitel som fokuserar på olika aspekter av unga vuxnas liv under pandemin. Skribenterna representerar en bredd av vetenskapliga discipliner med det gemensamma att de alla är ungdomsforskare. Kapitlen är oftast samskrivna och det sammansvetsade arbetet syns även i något så ovanligt som ett metodkapitel i en antologi. Det är tydligt att samarbetet med boken inleddes tidigt i forskningsprocessen. Exceptionellt är att forskningen gjorts inom fem olika forskningsprojekt som inledningsvis haft liknande forskningsansats, men som alla inte ursprungligen ens berört pandemin eller undantagstillstånd. Det gemensamma är fokus på unga vuxna och orsaken till att pandemin

inte varit central är att en del av projekten inletts innan någon hade en aning om vad framtiden skulle föra med sig. Gränserna mellan forskningsprojekten har suddats ut på grund av pandemin och när de olika forskarna träffades på distans hösten 2020 inleddes så småningom planeringen av boken. Dessutom förenhetligades forskningsmetoderna mellan de olika projekten.

Materialet som skribenterna utgår från är intervjuer gjorda åren 2018–2022 med 84 unga vuxna, främst i åldern 18–30. Några av dessa har intervjuats en gång, medan andra flera gånger, och totalt är det fråga om 146 intervjuer samt material från elva personer via *E-panelen*, en webbtjänst där barn och unga under 29 år erbjuds delta i diskussioner för att göra sin röst hörd i samhällsfrågor. Bokens författare beskriver förtjänstfullt hur de hittat personer att intervjua och de har målmedvetet strävat efter en viss bredd. De intervjuade är högskolestuderande, säsongsarbetare, arbetande och ungdomar utan arbete och som behöver samhällstjänster som stöd för att bli självständiga vuxna. Det är både fråga om personer födda i och utanför Finland. Bredden sträcker sig inte till bostadsort eller kön, och författarna skriver att de inte eftersträvat representativt urval. Detta betyder att de intervjuade bor i stora eller medelstora städer i södra och västra Finland. 50 av de intervjuade är kvinnor, 28 män och en är icke-binär.

Förutom det tidigare nämnda täta och ovanligt lyckade samarbetet för en antologi är mängden citat en av bokens förtjänster. Citaten diskuteras och används för att stärka och bekräfta forskarens analys. Dessutom är det insamlade forskningsmaterialet en värdefull tidskapsel, ett material som speglar en specifik tidsperiod och de erfarenheter och tankar som präglade undantagstillståndet. Kriser kommer och går, skriver skribenterna. Paralleller dras exempelvis till lågkonjunkturen på 1990-talet, som beskrivs som ett kollektivt trauma och den värsta ekonomiska krisen som Finland upplevt. Genom bland annat denna parallell visar författarna bokens och forskningens vikt och bokens avslutande kapitel berör vad vi kan lära oss från denna typ av kristid som pandemin var.

De enda brister som jag, som ungdomsforskare, kan notera och vill föra fram är mycket sparsmakade referenser till närliggande eller snarlika studier. Detta inkluderar både nationell och internationell forskning. Något förvånad, med tanke på skribenternas

tvärvetenskaplighet, är jag även över tyngdpunkten på referenser till mer klassiska sociologiska och utvecklingspsykologiska studier och forskare. Det sagt, är det även de enda invändningarna jag har. Om inledningskapitlet mer generellt vill jag även påtala att det ger en introduktion eller påminnelse till läsaren om vad pandemitiden innebar i Finland. Med tanke på att boken publicerats på finska är den tilltänkta läsarkretsen uteslutande finstalande. Publikationer på svenska och finska är viktiga, men samtidigt kan jag inte undgå tanken att det hade varit fint om en bredare, internationell läsarkrets hade möjlighet att ta del av boken. Förutom att den finländska pandemikontexten presenteras, redogör bokens författare även för de centrala teman och begrepp som fungerar som en röd tråd genom boken. Dessa är vardagen, livscykelns olika normativa stadier, medborgarskap och framtid. Det är även dessa som skribenterna visar är särskilt intressanta att studera och påkallande i unga vuxnas liv under undantagstillstånd och global pandemi.

I en recension, särskilt av en antologi med flera delstudier och skribenter, är utrymmet alltid begränsat. Jag har valt att främst fokusera på boken mer generellt, materialet och de gemensamma kapitlen, men avslutar med att mycket kort redogöra för de teman som de sju analyskapitlen berör, så att intresserade läsare har möjlighet att läsa boken i sin helhet eller något av dessa kapitel i synnerhet. Det första analyskapitlet fokuserar på unga vuxna som har haft svårigheter att hitta sin plats på utbildnings- och arbetsmarknaden. Dessa erfarenheter diskuteras genom den normativa livscykelns skeden och genom begreppet metafor. I det andra kapitlet analyseras hur påbjudna begränsningar och medborgerliga ideal inverkar på unga som är på väg att bli självständiga vuxna. Det tredje kapitlet granskar hur högskolestuderande i studiernas slutskede upplever pandemin i sin vardag och i förhållande till framtiden. I det fjärde kapitlet analyseras hemmets betydelse under undantagstillstånd, medan det femte kapitlet berör positiva erfarenheter av coronatiden bland unga vuxna. Det nästsista analyskapitlet berör säsongsarbetande unga vuxna i norra Finlands turistbransch, och det sista kapitlet fokuserar på framtidstankar under en tid av osäkerhet. Spannet är brett och upplevelserna likaså.

Ann-Charlotte Palmgren

■ Ett viktigt bidrag till barndomens, barnomsorgens och utbildningens gemensamma historia

Johanna Sköld och Johanna Sjöberg:
Barnavård till salu. Förlossningshem och barnpensionat
1900–1975. Appell förlag, Stockholm 2024.

I Sverige publiceras regelbundet nya studier som lämnar informationsrika bidrag till vår kunskap om barndomens, barnomsorgens och utbildningens gemensamma historia. Detta innebär att vi har ganska goda insikter i hur den barnomsorg som sköttes av föreningar, individer eller företag, kommunaliserades eller förstatligades fram till det sena 1900-talets marknadiseringsvåg. Utöver förskolans historia, som i detta sammanhang framstår som jämförelsevis välbeforskad genom studier av småbarnsskolor, barnkrubbor och barnträdgårdar, har också läsvärda studier publicerats om uppfostningsanstalter och barnhem, men också arbetsstugor, mjölkdroppar och sommarlovskolonier.

Monografin *Barnavård till salu* – välsatt med vackra illustrationer och ett passande urval av bilder och diagram – visar dock att det fortfarande finns mycket kvar att göra. I boken står fokus på en verksamhet som tidigare inte givits någon samlad uppmärksamhet, och som därtill är jämförelsevis svår att studera: privata förlossningshem och så kallade barnpensionat. De senare erbjöd, vilket namnet antyder, möjligheten att helinackordera barn under perioder när föräldrar inte själva kunde eller ville ta hand om sina barn.

I fokus för boken står grundläggande frågor kring hur vanliga dess verksamheter var, vilka som drev dem, vilka de var avsedda för, och varför dessa privata alternativ till slut försvann. Resultatet är inblickar i en verklighet som är både främmande och vagt bekant. I kapitel två, som behandlar den privata mödra- och spädbarnsvården får vi exempelvis veta att av de 141 förlossningsanstalter som identifierats år 1929, var det endast en tredjedel som drevs av stat, landsting eller kommun, medan nästan 40 procent drevs av enskilda personer. I kapitel tre behandlas de intressanta, men till omfattningens relativt begränsade, barnpensionaten: totalt har 172 barnpensionat

identifierats under undersökningsperioden. Här får vi också, tack vare användningen av offentliga utredningar, bland annat inblickar i varför barn placerades på barnpensionat. De angivna orsakerna till inackordering inkluderade bland annat barnens behov av miljöombyte, barns sjukdom eller uppfostringsproblematik, moderns sjukdom, behov av vila eller förvärvsarbete.

De nästföljande kapitlen (kapitel fyra till sex) är tematiskt orienterade. Kapitel fyra behandlar aktörerna bakom dessa verksamheter, och hur de betraktade sin insats, medan kapitel fem går djupare in på samhällets syn på den kommersiella barnavårdsmarknaden, och varför många kunde anse det rimligt att föräldrar inackorderade sina barn. Idag – när det är främmande för föräldrar att lämna bort sina små barn veckor i sträck – är det intressant att läsa om hur stärkande en vistelse på ett barnpensionat kunde anses vara. I kapitel sex behandlas frågan om varför dessa verksamheter upphörde, och i det avslutande sjunde kapitlet förses läsaren med en sammanfattning av delar av bokens innehåll.

Barnavård till salu är glädjande nog öppet tillgänglig på nätet, och rekommenderas till alla som behöver komplettera sin inläsning av barnomsorgens, utbildningens och välfärdsstatens historia. Att publicera en bok som både är lättillgänglig och vetenskaplig är oerhört svårt: det kan lätt resultera i en studie som inte är så väl-skriven och engagerande som en populärvetenskaplig bok förväntas vara, samtidigt som den saknar den vetenskapliga monografins precision och djup.

Denna bok är dock mycket lyckad. Den är en vetenskaplig monografi, men den är ändå lättillgängligt skriven. Trots att inledningskapitlet är rappt och intresseväckande berättat, presenterar kapitlet ändå undersökningens grundläggande begrepp, och visar på en bred inläsning av den tidigare forskningen inom området. Boken är också resultatet av en gedigen empirisk studie som möjliggörs av författarnas stora kunskaper om tillgängliga källmaterial, och inte minst den effektiva användningen av digitaliserat tidningsmaterial.

Själv har jag följaktligen inte mycket att anmärka på. Jag kan fundera på om författarna hade kunnat formulera bokens övergripande empiriska och teoretiska bidrag tydligare i bokens titel och inledning. Jag är heller inte övertygad om att Torkel Janssons

metafor om ett sprängfyllt tomrum (1985) och Viviana Zelizers tes om barns förändrade värde från ekonomiskt till emotionellt (1994) bör utgöra viktiga delar av inramningen för denna studie. Är detta verkligen ett uppdaterat ramverk som framhåller studiens styrkor? Men detta är, likt den kritik jag vill rikta mot bokens avsaknad av kapitelnumrering, randanmärkningar som har mycket med personlig smak att göra.

I stället är boken fylld med mycket som verkligen gör den läsvärd. Själv uppskattar jag särskilt den översikt som boken åstadkommer över barnpensionat och privat mödra- och spädbarnsvård. I det avseendet är det också glädjande att de valt att publicera en monografi. Tack vare att kapitel läggs på kapitel, åstadkoms något mer, än vad som kan åstadkommas genom enskilda artiklar. Det ger boken en särskild tyngd, och ett särskilt värde.

Jag uppskattar också det teoretiska bidrag som boken lämnar. För oss som läste vår grundutbildning i historia under slutet av 1990-talet, var det självklart att välfärdsstatens maktutövning problematiserades: hur den syftade till att modernisera även de mest intima delarna av vårt liv. Här uppmärksammar författarna i stället framför allt hur välfärdsstaten förändrade marknadens inflytande på våra liv. Med en elegant blinkning till Yvonne Hirdmans viktiga bok *Att lägga livet till rätta*, uppmärksammar författarna hur välfärdsstaten ”syftade till att lägga girigheten till rätta” (s. 219) genom att reglera barnavårdsmarknaden, erbjuda gratis förlossningsvård, och sedermera en expanderande förskola. Snarare än att betona den kontroll som välfärdsstaten innebar, ger författarna därigenom en viktig inblick i hur staten befriade föräldrar (och vid tiden framför allt mödrar) från den vinstdrivna marknaden. Bokens författare lyckas därmed också mycket väl med konststycket att illustrera hur historievetenskapliga undersökningar kan vara i högsta grad relevanta för samtidens politiska debatt.

Johannes Westberg

Medverkande

Jonas Ahlskog, FD, docent, universitetslektor i historia vid Åbo Akademi (jonas.ahlskog@abo.fi)

Fanny Hatunpää, pol. mag., doktorand i utbildningssociologi, planerare vid Teaterhögskolan i Helsingfors (fanny.hatunpaa@gmail.com)

Niclas Hell, FD, postdoktor i kvalitativa metoder vid Handelshögskolan, Umeå universitet (niclas.hell@umu.se)

Tanja Joelsson, FD, docent, universitetslektor i barn- och ungdomsvetenskap vid Stockholms universitet, Sverige (tanja.joelsson@buv.su.se)

Sofia Jusslin, PeD, docent, biträdande professor i pedagogik vid Helsingfors universitet (sofia.jusslin@helsinki.fi)

Joel Löw, PD, fil. dr., biträdande lektor i Tema Barn vid Linköpings universitet (joel.low@liu.se)

Lo Nyman, illustratör av pärm bilden

Ann-Charlotte Palmgren, PD, docent, universitetslektor i genusvetenskap vid Åbo Akademi (ann-charlotte.palmgren@abo.fi)

Johannes Westberg, fil. dr, docent, professor i utbildningens historia och filosofi, Rijksuniversiteit Groningen (b.a.j.westberg@rug.nl)